

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

21

B. Luiten

Het unieke offer

MEDITATIEF

24

J. Hagg

Feestgeluiden!

WANDELEN MET GOD

25

C.J. de Ruijter

Wat heb ik aan mijn geloof?

ACHTERGRONDEN

27

G. Kwakkel

Een uitdagend boek 1

SCHOOLDAG

30

G. Kwakkel

Een andere tijd,
een andere job

SAMENLEVING

34

G. Glas

Relax

en verder...

Boekbespreking

Meegelezen

Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

HET UNIEKE OFFER

Het lijden van Jezus Christus was niet uitzonderlijk, zo wil ds. K. Harmannij ons doen geloven.¹

Wel **was** het bijzonder, dat **de Zoon** van God ons leed wilde dragen. Niet *zijn* last was bijzonder, maar *zijn* Persoon maakte zijn lijdensweg **uniek**,

Een wonderlijke troost aan het ziekbed. De patiënt hoeft niet bang te zijn dat hij minder lijdt dan Jezus Christus. Ook **hij** voelt de angst en pijn van de hel, gaat **gebukt** onder Gods toorn en zucht **onder** Gods vloek.

Is dit troost?

En vooral: is dit *wáár*?

God uit God, Licht uit Licht

Vooropgesteld, al zou het waar zijn dat Jezus dezelfde last droeg als een ander mens, dan **nòg** zou Hij daar vele malen zwaarder onder lijden.

Want de zonden, die Hij op Zich nam, strijden met zijn volmaaktheid. Wij zijn zondaren, gewend aan overtredingen; ze kunnen zelfs heel prettig voor ons zijn. Maar bij God is enkel licht, geen duisternis. God waakt als **een** brandend vuur over zijn heiligheid: geen zonde of

smet komt bij **Hem** in de buurt. Hoe is het dan mogelijk, dat de Zoon van God, die waarachtig **God** is en blijft, hier op aarde onze **zonden** op Zich **kun** nemen? Wat een **lijden** is dat **al** geweest, nog **voor**-dat Gods toorn **daarover** ontbrandde!

Terwijl Hij in elke zonde Gods toorn daarover al **voelde**, die **Hij** van binnenuit **kende**, als geen ander.

Daarom alleen al heeft deze discussie iets onwerkelijks: **ook** al **zou** Jezus **slechts** delen in **ons** lijden, niet minder en niet meer, **en zou** **alleen** zijn Persoon bijzonder zijn, dan nog is zijn pijn en angst onpeilbaar **veel** dieper dan **wij** maar kunnen vermoeden.

Verlaten 1

Maar er is meer. Veel **meer**. De vraag speelt: is Jezus **wel** door God

verlaten? Nee, zegt **Harmannij**, dat kan niet. Want God is één, en Jezus is zelf God, en Hij blijft hoe dan ook Gods Zoon. Dus was het (slechts) een gevoel, **een menselijke** ervaring, zoals ieder christen kan overkomen.

Het gebeurt onopvallend, maar toch verschuift hier de redenering van de **Persoon van** de Middelaar **naar** zijn **twee** naturen.

Een oude kwestie: welke natuur was waar en hoe aanwezig? Kan God geboren worden uit Maria? Kun je God kruisigen? Kan God sterven? Kun je God begraven? Moeilijke vragen, waarop door menigeen **ontkennend** geantwoord is. Dat zou de menselijke natuur dan allemaal hebben meegemaakt, de goddelijke niet.

De gedachte van Harmannij hoort thuis in dit rijtje: kan God God verlaten? Nee, dus overkwam dat d-

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELBURG.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

K.J. BURGER, Groenestraat 142, 8261 VK
Kampen, Tel. (038) 3325972.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar: f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

leen Jezus' menselijke natuur. Toch heeft de **kerk** van begin af andere taal gesproken. De twee naturen van de Heiland en hun onderlinge verbinding zijn een **ondoorgroend** geheim. Hoe kan Jezus echt God én echt mens zijn, tegelijkertijd? Geen mens die het snapt. Maar het was en is wel reden, om niet over (losse) naturen te spreken, maar over de Persoon, die **een** eenheid is. Niet een natuur ondergaat iets, maar Jezus **Christus**. Op die manier belijden wij dat **BIJ** **werd geboren**, gesmaad, geslagen, gekruisigd, verlaten en begraven. In het jaar 451 **werd** in Chalcedon juist over dit soort zaken een concilie gehouden. De kern van de belijdenis die daar werd vastgelegd is de passage, waarin de Here Christus beleden wordt als in twee naturen onvermengd, onveranderd, ongedeeld, ongescheiden. Dit belijden houden wij dankbaar in **ere**.² Verder, hoe ongerijmd de logica van Harmannij is, blijkt **wanneer** we bijvoorbeeld een **tekst** als Ef. 2 : 12 op ons laten inwerken. Daar wordt de situatie van de **zondige** mens kernachtig omschreven als 'zonder hoop en zonder God in de wereld'. Is dat slechts een gevoel, of toch ook werkelijkheid? En hoe **kon** Jezus ooit **deze** last op Zich nemen, wanneer **Hij** als God nooit 'zonder God in de wereld' zou kunnen zijn...?

Verlaten 2

Harmannij gebruikt ook als argument, dat Psalm 22 geen werkelijkheid weergeeft, maar een **ervaring**. Want David zong dit Lied ook:

'Mijn God, Mijn God waarom hebt Gij mij verlaten?'

Nu ligt dit bij **Harmannij** wat dubbel. Als het over David gaat, zegt hij: het lijkt een vergissing, wat David zingt. God heeft hem toch steeds geholpen? Toch, in Christus' lijden blijkt hoe David gelijk had, hoe diep de breuk is die de **zonde** geslagen heeft (blz. 23/24). Maar evenzogoed lezen we eerder als exegese van Psalm 22: 'De klacht over het van God verlaten zijn **lijkt** dus gegrond op het niet ervaren van Gods aanwezigheid. Je

merkt niet dat Hij iets voor je doet, terwijl daar wel alle aanleiding **toe** is en je er ook om hebt gevraagd' (blz. 21).

Dit is nu een **voorbeeld** van in en uit **praten**, zoals ik vorige keer het schrijven van de auteur typeerde. Door **twee** strijdige passages wordt de bedoeling niet duidelijk. Althans, wat David betreft. Zodra het over **Christus** gaat, maakt **Harmannij** een duidelijke keus. Citaat: 'Wel heeft Jezus **uitgeroepen** hoe Bij Zich door God verlaten voelde. Dat mag je een 'helse kweiling' noemen: je ervaart de toorn van God doordat **Hij** de vijandige krachten van de **duivel** tegen ons loslaat. Maar dat is een helse kweiling die Christus niet als enige heeft ondervonden. Hij heeft dat zelf **laten** weten door bij zijn uitroep **woorden** te gebruiken uit een bestaande psalm, Ps. 22. Een psalm die al door zijn **verre voorvader**, David, **was gedicht** en tot op heden door **alle** christenen mag worden gezongen' (blz. 43144). Hier wordt de verlating gereduceerd tot Jezus' **gevoel**, en bovendien **gerelativeerd** tot een ervaring van **alle** christenen.

Vervulling

Wat in dit geheel **schrijnend** ontbreekt, is de gedachte aan de vervulling van psalmen en profeten. Vervulling, dat is de volle werkelijkheid van gesproken **woorden** tot stand brengen, om die te tonen en te schenken. Ronduit zei Jezus, dat Hij gekomen was om **zó** met de Schriften om te gaan (Mat. 5 : 17). Jezus komt dus niet louter herhalen, wat dichters en profeten door de Heilige Geest hebben gezegd, nee, in Hem doet God de **werkelijkheid aanbreken** die Hij eeuwenlang heeft laten **profeteren** en ook in zekere mate heeft laten ervaren. Zo **wordt** bijv. **Micha** 5 : 1 op Jezus betrokken: 'En gij, Bethlehem, land van Juda, zijt geenszins de minste onder de leiders van Juda, want uit u zal een leidsman voortkomen, die **mijn volk** Israël weiden zal' (Mat. 2 : 6). Uit Bethiehem **waren** al veel leiders voortgekomen, te beginnen bij David. Maar Jezus' komaf is **méer** dan een herhaling,

Hij is de leider die God altijd al bedoelde. Daarom is Hij ook de laatste leidsman, die naar de Schrift uit die kleine plaats voortkomt.

Kortom, de vervulling in Christus is vele malen meer en groter dan voor de tijd van zijn komst kon worden ervaren. Er zijn tal van voorbeelden, dat zo met vervullingscitaten de eenheid en het hoogtepunt in Gods beleid worden aangegeven.

Dat geldt in het bijzonder ook wat het lijden betreft. Petrus schrijft daarover, dat de profeten hebben geprofeteerd van genade, 'terwijl zij naspeurden, op welke of hoedelijke tijd de Geest van Christus in hen doelde, toen Hij vooraf getuigenis gaf van al het lijden, dat over Christus zou komen, en van al de heerlijkheid daarna' (1 Petr. 1 : 10, 11).

De profeten (dus ook David³) hebben gesproken van het lijden *dat over Christus zou komen*, terwijl zij zelf nog zoekend naspeurden waarop de Geest doelde. Dan kun je toch het lijden van David en van Christus niet op één lijn zetten, omdat ze beiden Psalm 22 op de lippen hebben genomen?!

En hoe zingen wij nu Psalm 22, in tijden van voorspoed en tegenspoed? In de eerste plaats als *verkondiging*, als belijdenis van ons heil in Jezus Christus. Want deze woorden zijn onlosmakelijk verbonden aan het kruis op Golgotha. *Daar werden ze vervuld!* Daar werd Jezus verlaten, opdat wij nooit meer door God verlaten zouden worden. Wat Hem overkwam, zal geen christen overkomen. Dat is mijn troost, in leven en in sterven.

Verlaten 3

Met dit alles hangt samen, dat Harmannij ook bestrijdt dat Christus de eeuwige dood heeft ondergaan. Het woord bewaart hij wel, maar aan eeuwig geeft hij de betekenis van vol, radicaal, onaantastbaar. Hij maakt het los van 'zonder begin en zonder einde'; tijdloosheid vind hij maar 'saai' (blz. 96). Zo definitief was en is de dood die God aan de mens voorspelde. Er is

geen uitgang in. Maar Christus heeft die uitgang bewerkt: hij stierf en stond weer op, krachtens onvernietigbaar leven (blz. 98). Door Hem wordt de dood voor ons de poort naar het leven (blz. 99). Wat daarna nog de ongelovigen overkomt, de tweede dood, is een ander verhaal. Daar is Christus niet in geweest, in dat vuur heeft Hij niemand te zoeken, daar komt ook niemand uit terug (blz. 99 e.v.). Terecht heeft M.J. Arntzen hier bij herhaling bezwaar tegen aangetekend.⁴ Want de gedachten van Harmannij houden in, dat Christus ons van de tweede dood niet bevrijdt. Die tweede dood zou op ons, gelovige mensen, eenvoudig niet van toepassing zijn. Op die manier blijft Jezus 'hetzelfde' lijden als wij, en is Hem niets overkomen wat Hij ons nu bespaart.

Dit is toch wel heel schokkend, en in strijd met de Schrift.

Wat is namelijk 'dood'? Harmannij kent daarvoor maar één definitie, namelijk 'volstreckte vernietiging', die hij dan vervolgens toepast op het overlijden van de mens.

Hier wordt echter uit het oog verloren, dat de dood al veel eerder kan intreden dan op de dag van overlijden. Aan Sardes wordt geschreven: 'Ik weet uw werken, dat gij de naam hebt, dat gij leeft, maar gij zijt dood' (Opb. 3 : 1). Andersom kan Jezus zeggen: 'Wie mijn woord hoort en Hem gelooft die Mij gezonden heeft, heeft eeuwig leven en komt niet in het oordeel, want *hij is overgegaan uit de dood in het leven*' (Joh. 5 : 24).

Dus er zijn doden, die nog ademhalen. Daarom worden ze toegezongen dat het hoog tijd is om wakker te worden en op te staan uit de doden (Ef. 5 : 14). Doden, die nog niet 'volstrekt vernietigd' zijn. Wat is die dood dan? Kennelijk moeten we dieper peilen: het is het los-van-God-zijn. Het *van God verlaten zijn*. Met uiteindelijk alle gevolgen van dien: dat je moet verdwijnen van Gods aarde naar een plaats waar God niet wil zijn. Een plaats, die bereid is voor de duivel en zijn engelen, en voor ieder die hun kant kiest (Mat. 25 : 41). Of dat nu wordt aangegeven met duis-

ternis of met vuur, het is het volstreckte los-van-God-zijn.

Welnu, hebben wij die straf verdiend of niet?

Ja, belijden wij in v+a 10 HC.

Want wij hebben de kant van de satan gekozen (v+a 9 HC). Als God geen vijandschap had gezet tussen de slang en de vrouw (Gen. 3 : 15), hadden wij nu nog vrede met de satan om te delen in zijn eeuwige dood.

Die dood, die hier op aarde beginnen kan en zich uitstrekt tot in eeuwigheid, daar liggen wij van onszelf midden in. En daarom zoeken wij het leven buiten onszelf in Jezus Christus. 'Hij heeft de toorn van God, waaronder wij eeuwig hadden moeten wegzinken, voor ons gedragen van het begin tot het einde van zijn leven op aarde' (Avondmaalsformulier).

Kortom, het gaat hier niet alleen om de werkelijke verlatenheid die Christus in onze plaats onderging, maar ook om de verlatenheid die echt *eeuwig* is. Ook de eeuwige dood, de volstreckte verlatenheid, hadden wij verdiend, en was daarom op Hem.

Het offer uniek

Daarom ligt het unieke van Christus' lijden niet alleen in zijn Persoon. Hij bracht ook een *uniek offer*, door geheel vrijwillig de verlatenheid in te gaan, echt en eeuwig. Niet te bevatten, niet eens te aanschouwen: God heeft het met duis ternis bedekt. Maar wèl te geloven! Want Hij ging in onze plaats, om ons van dit eeuwig oordeel te bevrijden. Om het ons te besparen. Hij leed, wat wij *niet* hoeven te lijden!

Dáárin is Hij *uniek*.

Volgende week hoop ik in een (voorlopig) laatste artikel in te gaan op een andere wezenlijke zaak in ons belijden.

¹ K. Harmannij, *Jezus leed wat wij nu lijden*, Kampen 1997. Alle verwijzingen in dit artikel zijn naar dit boekje, tenzij anders wordt aangegeven. Zie voor een introductie mijn artikel van vorige week.

² L. Doekes, *Credo*, Kampen 1975, blz. 26.

³ Hand. 2 : 30.

⁴ *Nederlands Dagblad*, vanaf 21 augustus 1997.

M meditatief

Iedereen verkeerde in feeststemming, want God had hen met vreugde gevuld; ook de vrouwen en kinderen vierden feest. Het was tot ver in de omtrek te horen dat Jeruzalem feestvierde.'

(Nehemia 12 : 43b – GNV)

Open vensters, open deuren

Toegegeven: het was wel wat warm, die augustus-maand met z'n record-temperaturen, maar het had beslist z'n voordelen. Neem nu de kerkdiensten: alles wat maar apen kon stond open en bleef open: de hele **kerkdienst** lang. Vrolijke **orgelklanken** vonden hun weg naar buiten. Liedmelodieën bereikten de **seniorenflat**, de woningen aan het water, de huizen over het spoor. Eigenlijk de **hele morgen** en de hele middag want er zijn dubbele diensten. Ik vind het een mooie **gedachte**, maar vraag me tegelijk af: zou het omwonenden aanspreken? Zou het ze nieuwsgierig maken? Of is het juist irritant? Hoe staat het met de kloof **tussen** 16e-eeuwse muziek en 20e-eeuwse cultuur? Vragen vermenigvuldigen zich...

Feest-ervaring?

Hoe ervaren wij-zelf, van jongsaf aan gewend aan **allerlei** gewoonten, formulieren, lied-teksten en melodieën, de viering van een **eredienst** eigenlijk? Als feestelijk? Of zijn dat de **uitzonderingen** in het kerkelijk jaar? Een belijdenisdienst, als de catechisanten een bijdrage leveren – indrukwekkend kan dat zijn, voor gemeente en gasten. Een dankdagdienst, als de kinderen daarvoor aan het werk zijn

geweest. En verder? Hier valt heel veel over te denken, te zeggen en te schrijven. En dan ook **daadwerkelijk** te reformeren. Want wat is het van **belang** voor Gods Zaak in deze wereld dat de **harten** van zijn mensen open komen om door **zijn** Geest vervuld te worden met vreugde. Jonge en oude harten. Dat bij allen een feeststemming loskomt. Een opgetogenheid over **Gods** goedheid aan mensen bewezen. Een verlangen om blijdschapen dankbaarheid uit te mogen stralen. Dat het voor **buitenstaanders** te merken is dat erdiensten belevenissen voor ons **zijn** die **we** werkelijk niet **zouden willen** missen. En in de verste verte niet een verplichting waar je nu eenmaal niet onderuit **kan**, helaas... **Zou** de **openluchtdienst** bij de inwijding van de nieuwe muur **ons** **nieuwe** inspiratie **kunnen** geven?

Ik zie twee feeststoelen...

In optocht gaat het over de **kilometers** nieuwe muren van Gods **stad**. Hoog en breed. In een recordtijd van **52 eendrachtige** dagen ontstaan. Gebouwd met het cement van de liefde tot God. Dwars door **alle** tegenstand **heengebeden**. Stug volgehouden. Inderdaad: niet maar **mensenwerk** is dit! Vriend en vijand moet het erkennen (6 : 16). Twee geoefende koren en orkesten doen hoogverheven de ronde om de stad: linksom en rechtsom. Aangevoerd door Ezra en Nehemia. Indrukwekkend hoe die twee **Godlovede** gezelschappen elkaar en het hele volk ontmoeten: op het tempelplein. **Dáár**, **verzameld** voor de aardse troon van God, is het brandpunt van vreugde. Echte vreugde – als een **geschenk** van God Zelf.

Zijn Geest is het die zijn mensen vervult.

Nieuw Jeruzalem

Zo zal het ons toch ook gaan als Christus' wereldkerk?! Verzameld voor de troon van Koning Jezus. In het **Nieuw Jeruzalem**. Wij, verenigd met allen die ons zijn **voorgegaan**. **Alle** bouwers-en-bidders, bidders-en-bouwers samen. Vreugde. – puur en onvermengd. Vreugde die nooit meer kapot gaat – altijd **heel** blijft. De eeuwige vreugde van God.

Hoor je ze al, de **feestgeluiden**? Vaag nog, als overwaaiend van de Overkant – maar toch **onmiskenbaar**! Herken je de melodie? Krijg je al **zin** om mee te **zingen**?

WAT HEB IK AAN MIJN GELOOF?

C.J. de Ruijter

W wandelen met God

Een levensvraag

Vroeg of laat komt iedereen voor die vraag te staan: Wat heb ik aan mijn geloof? Het is een levensvraag die beslissend is voor de zin van je leven. Wat mogen we daarom blij zijn dat de Catechismus die vraag ook uitdrukkelijk stelt: Wat hebt u er aan dat u dit **alles** gelooft? (HC vr./antw. 59) De kerk wil haar leden oefenen in het beantwoorden van een kernvraag. En die oefening is belangrijk. Want juist op beslissende kruispunten komt die vraag op je af: Wat heb ik nu aan mijn geloof?

Een crisisvraag

Het is nl. een vraag die vaak in de crisis geboren wordt. Als je in de verdrukking zit. Als je door een diep dal gaat. Als je twijfelt. Als er heel veel afbreekt in je leven. Juist in zulke situaties dringt de vraag zich op. Dan is het nl. ook een echte vraag.

Er zijn tijden dat de uitroepkens domineren in je leven met God. Dan word je bevestigd in Zijn nabijheid. Dan is er zekerheid en bevestiging. Maar soms veranderen de antwoorden in vragen. En juist dan kan deze vraag een negatieve ondertoon krijgen: Heb ik eigenlijk wel iets aan mijn geloof?

Staar je niet blind op de vraag

Het is dus de situatie die je vragen oplevert. En het is belangrijk om dat ook vast te houden. De vragen komen niet uit je geloof zelf op. Het zijn pas de omstandigheden die de vragen opleveren. Met andere woorden: blijf het antwoord zoeken in je geloof. Anders gaan de vraagtekens overheersen. Dat is wat je regelmatig kunt meemaken. Er zijn bijvoorbeeld mensen die

zich geen almachtige Vader kunnen voorstellen. Je leven kan soms zwaar gebeukt worden in dat opzicht. Vroeger heb je misschien best wel geloofd dat God deze wereld geschapen heeft en nog steeds bestuurt. Misschien ben je wel opgegroeid in dat geloof. Maar soms maak je zoveel mee dat daarmee lijkt te strijden, dat je vraagtekens gaat zetten bij dat geloof. Dat zulke vraagtekens opkomen is logisch. Geen mens leeft zonder zulke vragen. Maar let juist dm op wat je doet. Voordat je het weet gaat die vraag de dienst uitmaken. De verleiding is groot om te denken: Ik heb ook niets aan mijn geloof. Ik dacht altijd dat ik een almachtige Vader had, maar daar heb ik me ook in vergist. Er zijn mensen die daarom dat oude antwoord maar opzij leggen. Daar heb je ook niks aan in de praktijk. Vanwege de grote vragen van je leven let je het antwoord van het geloof los.

Een gesloten cirkel

Dit proces kun je vandaag op veel manieren herkennen. Het oude antwoord van het geloof komt onder druk te staan vanuit de omstandigheden. Nu is dat een proces waar bijna iedere gelovige regelmatig doorheen moet. We zullen het antwoord van het evangelie telkens op nieuw moeten formuleren in nieuwe omstandigheden. Maar het is een dodelijk misverstand als je denkt, dat je het antwoord van het geloof vinden kunt vanuit je eigen leven. Je kunt zo bezig zijn met je eigen leven, dat je denkt: daar past het geloof echt niet meer in. Maar als dat je blikrichting blijft kun je erin verstrikt raken. Niemand komt daar uit, als hij zijn geloof wil opbouwen vanuit zijn eigen leven. Je raakt gevangen in een gesloten cirkel. En die

begint vaak bij die verzuchting: ik heb ook niks aan mijn geloof. Als je dan vervolgens het oude antwoord van het geloof naast je neerlegt, ja, dan heb je inderdaad niets meer aan je geloof. Het is weg.

De voorvraag

Het komt er dus wel op aan hoe je met die vraag omgaat: wat heb ik aan mijn geloof? Als je niet verder kijkt dan de omstandigheden van je eigen leven, zullen de vragen je uiteindelijk naar de keel grijpen. Daarom is het zo bevrijdend om te zien dat dit niet de belangrijkste vraag is. Er gaat altijd nog een vraag aan vooraf.

We geloven immers in God, die ons boven de verdrukking uittilt. Hij is het die in het diepe dal het uitzicht opent. Die houvast biedt als alles afbreekt. Die met de beproeving voor de uitkomst zal zorgen. Dat leert je om je niet blind te staren op de omstandigheden. Zie naar Hem op wie je je vertrouwen hebt gesteld. De vraag & eerste komt is daarom: wat moet ik geloven?

Wat moet een christen geloven?

Alles wat ons in het evangelie beloofd wordt. Daarvan geven de artikelen van ons algemeen en ontwijfelbaar christelijk geloof een samenvatting (HC vr./antw. 22). De kerk leert ons op Gods beloften te letten. Concentreer je daarop. Hij belooft dat Hij als een almachtige Vader voor je zorgen zal. Verwacht dat dan maar en laat die belofte je boven de moeite en de zorgen uittillen. Laat je geloof in die Vader niet uithollen door je blind te staren op de moeiten van dit leven.

Als je je concentreert op wat God belooft, dan zul je pas wat aan je

geloof hebben. Pas als je gelooft in God de Vader zul je merken wat een Vader Hij is. Maar als je dat geloof terzijde legt, dan zul je er ook niets aan hebben. Als je niet in God gelooft, zul je Zijn hulp niet ontvangen. De gesloten cirkel wordt pas doorbroken als je vasthoudt aan wat God belooft. Vandaar ook dat de kerk vraagt: Wat heb je er aan dat je *dit alles* gelooft? Van dit alles (de artikelen van het geloof) moet je niets laten vallen. Want dan heb je er niets meer aan. Daarom steeds weer terug naar die voorvraag: Wat moet ik geloven?

Geloven hoort bij beloven

En die omstandigheden van mijn leven dan? Doen die er opeens niet meer toe? Worden opeens alle verschillen tussen mensen weggeveegd om tenslotte nog maar één geloof over te houden? Nee. Ieder mens gaat zijn eigen geloofsweg. En die weg wordt gekleurd door jouw eigen leven met alles wat daarbij hoort.

Kijk maar naar de verhalen in de Bijbel. Als je moet zeggen wat het geloof voor Abel betekende, dan krijg je weer een heel ander verhaal dan bij Noach of Abraham. Dat is het opvallende. Hun leven werden alle getekend door het geloof in God. Maar het waren en bleven verschillende levens.

Maar tegelijk zie je dat al die levens door één en dezelfde belofte getekend waren. Die belofte is als het ware het refrein van Hebr. 11. Dat is de geweldige eenheid die al die levens vertonen.

En als je het boek van die belofte goed leest, dan ga je merken, dat al die verschillende mensen als getuigen om je heen zijn. Een wolk van getuigen. En getuigen hebben wat te vertellen. Ze vertellen dit: God heeft ons leven kracht verleend door Zijn belofte. En onthoud: Bij beloven hoort geloven.

Wat hebt u er nu aan dat u dit alles gelooft?

Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben en een erfgenaam van het eeuwige leven.

(HC vr./antw. 59)

ZENDING ONDER PAPOEA'S: OP WEG NAAR HET LICHT!

Ter gelegenheid van het feit dat 40 jaar geleden de start plaats vond van de gereformeerde zending onder de Papoea's op Westelijk Nieuw-Guinea – nu Irian Jaya –, heeft de Irian-commissie van de zendende kerk van Groningen-Noord een boekje uitgegeven onder de titel *Op weg naar het licht*. Onder redactie van neerlandicus Sybe Bakker kwam een prima resultaat uit de bus. In vier hoofdstukken, die alle versierd zijn met knappe kleurenfoto's, komen zowel zendelingen en hun medewerkers als ook Irianesezen aan het woord. De verhalen zijn dus niet alleen vanuit de ervaring van de zendelingen beschreven, maar er is een m.i. geslaagde poging gedaan om weer te geven hoe het evangelie in een ons onbekende cultuur is doorgedrongen en vooral: hoe de bevolking van zuidelijk Irian – m.n. in het gebied van de Boven-Digul – op de verlossende boodschap van Jezus de Messias gereageerd heeft. De historie begint met het optreden van de (nu overleden) zendelingen M.K. Drost en J. van Benthem. Dan zitten we dus nog in het koloniale tijdperk en de voortdurende ruzies met Soekarno. Het werk van de zendelingen kon ondanks politieke spanningen nog doorgaan. Zodoende kunnen we nu lezen van de 'receptie' van de zendingsboodschap onder de Papoea's; dat is het hoofdstuk van Yusuf Kingo, samen geschreven met ds. Henk Venema. Maar ook krijgen we verhalen te lezen over het moeizame werk van de evangelieverkondiging onder de (stugge) Korowaiers door ds. Gerit J. van Enk – hij schreef dat hoofdstuk in samenwerking met Sapuru Sendekh (die zijn tekst aan een geluidsband had toever-

B boekbespreking

trouwd). Verder noteerde onderwijsman Johannes Veldhuizen samen met Buta Yaluwo de herinneringen aan deze intensieve arbeidstijd in de tropen. Elly Nieboer tenslotte heeft zich beperkt tot een serie korte schetsen over de lange tijd (35 jaar!) die zij op Irian als onderwijskundige heeft mogen werken. Tussen haakjes: Dat ik de geachte – soms ook weleerwaarde – schrijvers bij hun voornaam noem, is geen dwaze overmoed; het wordt me feitelijk voorgehouden door de gegeven aanduiding van zowel Nederlandse als Irianese auteursnamen. 't Is maar dat u 't weet en niet met Bredero roept: ' 't Kan verkeeren!' Trouwens, wat is er dan eigenlijk 'verkeerd'? Ik voldoe graag aan de wens van de redacteur van dit boekwerk om eraan mee te werken dat het hier beschreven zendingswerk op Irian bredere bekendheid krijgt dan alleen in de classis Groningen. Met groot respect heb ik trouwens het resultaat van de acribische toeren van deze redacteur op topografisch gebied waargenomen: de kaarten maken het zendingsgebied echt toegankelijk. Zeer aanbevolen dus! En... schrikt u alstublieft niet van het pistoolschot van ds. Drost!

N.a.v.: Sybe Bakker (red.), *Op weg naar het licht. Gedenboek van de Gereformeerde Kerken in de classis Groningen ter gelegenheid van veertig jaar zending op Irian Jaya (1956-1996)*. Uitg. Boon Groningen. ISBN 90-75913-01-X. Omvang 87 blz., rijk geïllustreerd. Prijs f 25,95

Lambert Wierenga over Bijbel en theologie

Achtergronden

Het is inmiddels alweer ongeveer een jaar geleden, dat er een boek verscheen van de hand van dr. Lambert Wierenga met als titel: *De macht van de taal de taal van de macht.* Het boek heeft inmiddels de nodige tongen en pennen in beweging gebracht. Maar tot nog toe heeft De Reformatie er het zwijgen toe gedaan. Dat was niet omdat de redactie het niet de moeite waard vond aandacht aan dit boek te besteden. Integendeel. De redactie wilde juist, dat dit boek meer dan gemiddelde aandacht zou krijgen. Daartoe werden drie scribenten aangezocht, namelijk I.D. Haarsma, Fokke Pathuis en ondergetekende (G. Kwakkel). Deze drie heren waren bereid aan het verzoek van de redactie te voldoen. Maar helaas bleken zij nogal krap in hun tijd te zitten. Bovendien wilden Haarsma en ondergetekende het boek van Wierenga eerst bespreken met studenten van de Theologische Universiteit. En dat kon niet eerder dan begin juni gebeuren. Nu is het dan toch zover gekomen: u hebt op dit moment het eerste deel van mijn (Kwakkels) bijdrage aan de bespreking van het boek van Wierenga in handen. De overige delen kunt u in volgende nummers van De Reformatie tegemoet zien. De bijdragen van Haarsma en Pathuis volgen daarna. Hoogstwaarschijnlijk hebben de meeste lezers van De Reformatie het boek van Wierenga niet zelf gelezen. Daarom geef ik er zo dadelijk een beknopte samenvatting van. Daarna volgt een korte, eerste reactie en vervolgens een uitgebreide kritische bespreking van drie zaken uit het boek. Een laatste opmerking vooraf: zonder het meedenken en meepraten

van de studenten die hebben deelgenomen aan het 'Wierenga-project' zou ik mijn deel van de bespreking van Wierenga's boek meders dan nu geschreven hebben. Ik wil hen daarom hartelijk bedanken voor wat zij aan mijn gedachtenvorming hebben bijgedragen. Verder bedank ik mijn collega's Haarsma, B. Kamphuis en Fokke Pathuis voor hun opmerkingen bij een eerdere versie van mijn deel van de bespreking. Uiteraard kan wat hieronder volgt niet als weergave van hun mening beschouwd worden. Alleen ik draag er de verantwoordelijkheid voor.

Korte samenvatting

Het boek van dr. Lambert Wierenga, *De macht van de taal de taal van de macht*, is eigenlijk één doorlopende kritiek op de theologie. Nader: een kntiek op de traditionele gereformeerde theologie, want die heeft Wierenga (voortaan: W.) met name op het oog. Hij verwijt deze theologie, dat zij niet voldoet aan de eisen die aan een serieuze moderne wetenschap gesteld mogen worden. Zij sluit zich af voor de inzichten die in andere wetenschappen, met name de literatuur- en tekstwetenschap, naar voren gebracht worden. Dingen die niet rationeel aannemelijk te maken zijn, worden op quasi-rationele manier aan de man gebracht. In feite is de theologie verworden tot een middel tot machtsbehoud, in plaats van dat zij mensen stimuleert tot vernieuwend onderzoek. Verbetering in deze situatie kan er volgens W. alleen maar komen, wanneer de theologie zich wil laten leren door de tekstwetenschap. Dat ligt voor de hand omdat de theolo-

gie zich immers met een tekst, namelijk: de Bijbel, bezighoudt. Het beste zou zijn, dat de theologie als een zelfstandig vak opgeheven werd en omgevormd werd tot een onderdeel van de tekstwetenschap. Of: dat zij daarmee in elk geval zeer nauw zou gaan samenwerken. In het boek komen verder de volgende, wat meer speciale onderwerpen aan de orde. In hoofdstuk 2 laat W. zien wat zijn benadering in de praktijk kan opleveren. Hij doet dat door een methode uit zijn eigen vakgebied, namelijk de tekstretorica, los te laten op Paulus' brief aan de Galaten.

Hoofdstuk 3 is verreweg het omvangrijkste hoofdstuk uit het boek. Het neemt meer dan de helft van het totale aantal bladzijden in beslag. In dit hoofdstuk onderzoekt W. tien begrippen die in de theologie met betrekking tot de Bijbel gebruikt worden. Bijvoorbeeld duidelijkheid, eenheid, gezag, historiciteit, inspiratie en (God als) Auteur (van de Bijbel). Wierenga's kritiek op de manier waarop deze begrippen in de theologie functioneren, is, dat er geen grip op te krijgen is, dat zij wetenschappelijk beneden de maat zijn en dat zij het onderzoek eerder belemmeren dan verder brengen. Dit komt doordat de theologie veel te vaak gebruik maakt van oneigenlijk (metaforisch) taalgebruik en haar begrippen niet duidelijk definieert. Verder verwijzen theologen voortdurend van het ene begrip naar het andere en weigeren zij in rekening te brengen wat de moderne tekstwetenschap over deze begrippen te zeggen heeft.

In hoofdstuk 4 neemt W. de manier waarop theologen uit verhalende bijbelteksten een boodschap probe-

ren af te leiden **voor** de gemeente van vandaag onder de loep. Hij concludeert dat de boodschap vaak niet het resultaat is van een verantwoordte interpretatie. Met name lijkt het hem dwars te zitten dat die onwettig verkregen boodschap vervolgens toch met ambtelijk **gezag** aan de gemeente wordt voorgehouden.

Eerste reactie

Wanneer het Wierenga's bedoeling is geweest de gereformeerde theologie een uitdagend boek **voor** te houden, dan is hij daarin zonder meer geslaagd. **Mij** heeft het boek althans behoorlijk beziggehouden. Heel vaak riep het weerstand bij mij op. Op vele punten heeft het **mij** niet overtuigd en ik zeg 'nee' tegen W.'s ideeën.

Dat neemt niet weg, dat er naar **mijn** overtuiging ook **veel** uit dit boek te leren valt. Verhelderend stimulerend vond ik bijvoorbeeld wat W. naar voren brengt over:

1. het onderscheid tussen gebeurtenissen, feiten en het verhaal dat van die feiten gemaakt wordt, oftewel: **een tekst** (hfdst. 3.5, m.n.blz. 141-144).
2. wat er eigenlijk gebeurt bij het gebruik van metaforen, zeg maar: figuurlijk **taalgebruik**, bijvoorbeeld: 'God is mijn burcht', een **uitdrukking** waarmee je op een speciale manier onder woorden brengt dat Hij je beschermt (hierover gaat hfdst. 7.6, blz. 176-188).

Door door **te** praten en verder na te denken over **W.'s** boek is het mij ook steeds helderder geworden, dat 'duidelijkheid' **voor** niet meer dan een deel een eigenschap van een tekst op zich **kan** zijn; of een tekst duidelijk is of niet, hangt grotendeels af **van de lezer** en van wat hij in huis heeft (hierover gaat hfdst. 3.2, blz. 93-107). Verder ben ik er na W.'s boek gelezen te hebben des te meer van overtuigd dat de gereformeerde theologie nog wel wat huiswerk te doen **heeft met be-**

trekking tot de juiste methode om uit de verhalende gedeelten in de Bijbel een boodschap voor de gemeente **van** vandaag af te leiden. Tot zover enkele positieve punten. In het vervolg van mijn bijdrage aan de bespreking van het boek van W. zal ik met name **kritische** opmerkingen naar voren **brenge**n. Daarbij zal ik mij beperken tot de volgende **zaken**:

1. W.'s visie op de verhouding **tussen** God en de Bijbel;
2. W.'s **kritiek** op de begrippen die in de **gereformeerde** theologie met **betrekking** tot de Bijbel gebruikt worden;
3. W.'s ideeën met **betrekking** tot de verhouding **tussen** theologie en tekst- of **literatuurwetenschap**.

1. God en de Bijbel

De Bijbel is volgens W. een **verzameling** geschriften waarin mensen hebben opgeschreven wat zij wilden doorgeven over hun ervaringen en contacten met God. Het ging hierbij om heel verschillende **mensen** die in verschillende tijden geleefd hebben. Evenals dat bij alle menselijke geschriften het geval is, is wat zij opgeschreven hebben **bepaald** door de tijd waarin zij leefden. Door sen menselijke **ingreep** zijn deze geschriften in de loop van het **overleveringsproces** geworden tot wat zij nu nog **steeds** zijn: de canon van de christelijke kerk. Van **deze** geschriften waren niet wij, mensen van het einde van de twintigste eeuw, de **beoogde** lezers. Uiteraard schreven de **schrijvers** van de verschillende bijbelboeken **voor** de mensen **van** hun eigen **tijd**. Of, in elk geval: allereerst **voor** de mensen **van** hun eigen tijd en niet **voor** ons. Er valt dan ook uit lang niet alles wat in de Bijbel staat een **boodschap** voor ons af te leiden. Met behulp van een goede methode moet vastgesteld worden, wanneer dat **wel** het **geval** is. W. doet zelf een voorstel van hoe zo'n methode er **zou** moeten uitzien (zie hiervoor blz. 214-223, 315-319).

Is de Bijbel dan (afgezien daarvan dat hij de canon van de **christelijke kerk** geworden is) net zo'n boek als al die andere boeken waarin mensen iets over God zeggen? Inderdaad vertoont de Bijbel volgens W. alle kenmerken die je ook aantreft bij andere geschriften uit dezelfde tijd. En dus moet hij met behulp van dezelfde methoden als die andere geschriften onderzocht worden. Toch is de Bijbel voor hem **ook** een in vele opzichten uniek boek. Volgens christelijke overtuiging zat God **erachter**, dat mensen deze **geschriften** gingen **schrijven**. Wij vinden in de Bijbel **informatie** over God en onszelf en door de Bijbel kunnen wij met **God** in contact **komen**. Maar dat alles is een kwestie van **geloof**. Dat geloof is ook het geloof van W. en hij komt daar in zijn boek **meer** dan eens **voor** uit. Voor dat geloof vallen echter volgens W. geen wetenschappelijke bewijzen aan te dragen. Het is louter het effect dat de Bijbel op ons heeft (zie hierover m.n. blz. 334-336).

Een aantal kanttekeningen **hierbij**.

1. Doe je **bijbelschrijvers** werkelijk recht als je zegt, dat het hun er om **ging** hun ervaringen met God te boek te stellen? **Ook** als je alleen maar **kijkt** naar de menselijke activiteiten bij het ontstaan van de Bijbel. Stemt dit overeen met **hun** eigen intenties **voorzover** die via een zorgvuldig onderzoek uit hun eigen geschriften zijn af te leiden? Of hebben we hier te maken met een **formulering** die sterk **bepaald** is door de manier **waarop** Westerse mensen uit de twintigste eeuw aankijken tegen de verhouding tussen God en de wereld? Namelijk: dat Hij er eigenlijk buiten staat en hooguit zo nu en dan in onze werkelijkheid 'inbreekt'? Ik vind dit **interessante** vragen, maar **kan** nu **niet** meer **doen** dan ze even aanstippen.
2. Wat W. poneert over het ontstaan van de canon (nl.: als het ontstaan ten **gevolge** van menselijk ingrijpen), valt niet aan te tonen uit de historische documenten die hierover beschikbaar zijn. Zie hierover

J. van Bruggen, *Wie maakte de Bijbel?*, Kampen [1986], hoofdstuk I-III en de excursen achter in het boek.

Speciaal met betrekking tot de canon van het Oude Testament wil ik hier nog wijzen op: Roger Beckwith, The Old Testament Canon of the New Testament Church, [London 1985]. Voordat dit boek verscheen, was in brede kringen de theorie geaccepteerd, dat de canon van het Oude Testament definitief zou zijn vastgesteld tijdens een synode van Jamnia aan het einde van de eerste eeuw na Christus. Deze theorie wordt door Beckwith op overtuigende wijze onderuit gehaald. Opvallend is dat hij daarbij soortgelijke argumenten als Van Bruggen gebruikt, hoewel het boek van Beckwith en dat van Van Bruggen onafhankelijk van elkaar geschreven zijn.

3. Terecht zegt W., dat de christelijke overtuiging met betrekking tot de verhouding tussen God en de Bijbel puur een geloofszaak is. In de dogmatiek worden in dit verband bepaalde teksten als 'Schriftbewijs' aangedragen. Maar dergelijke 'bewijzen' hebben een andere functie en een andere status dan wat W. in dit verband met 'bewijzen' bedoelt.

4. W. komt duidelijk uit voor zijn christelijke geloofsovertuiging met betrekking tot de Bijbel. Dat is iets waar je alleen maar blij mee kunt zijn. Toch vind ik de manier waarop hij deze overtuiging formuleert niet helemaal bevredigend. Hij gelooft, dat God achter de Bijbel zit. Maar God zit niet alleen achter de Bijbel. W. is er zelf als christen van overtuigd, dat God er de hand in heeft, dat alles wat we zien bestaat (blz. 79). Dat brengt mij tot de vraag: zit er volgens hem ook verschil tussen de manier waarop God achter de Bijbel zit en de manier waarop Hij achter vele andere dingen, ook andere geschriften dan de Bijbel, zit? Vermoedelijk wel: W. zegt dat wij volgens christelijke

overtuiging in de Bijbel informatie vinden over God en dat wij door de Bijbel met God in contact kunnen komen. Dat zeggen christenen niet van alle menselijke geschriften, hoewel zij erkennen dat het ontstaan van die geschriften evenmin buiten Gods leiding van heel het wereldgebeuren is omgegaan. Maar ook in het boek van Wierenga zelf vind ik informatie over God. En daaronder dingen waarvoor ik God kan danken dat Hij mij de mogelijkheid gegeven heeft daarvan via dat boek kennis te nemen. Wat is dan in dit opzicht het verschil tussen de Bijbel en andere geschriften?

Laat ik in plaats van nog meer vragen te formuleren proberen in het kort te zeggen hoe ik dit zelf zie. Ik geloof, dat God op een heel unieke manier 'achter de Bijbel' zit. Alleen van de Bijbel kan ik zeggen dat Gods bemoeienis met het ontstaan van dat boek van dien aard is geweest, dat er een boek ontstaan is dat helemaal aan zijn wil en bedoelingen beantwoordt. Niet dat het boek de Bijbel er in geen enkel opzicht anders uit had kunnen zien. Dat ligt buiten mijn beoordelingsvermogen. Maar het komt mij niet toe te zeggen, dat bepaalde dingen er beter anders in hadden kunnen staan dan zij er nu in staan. Alleen van de Bijbel kan ik zeggen dat ik daarin volkomen betrouwbare 'informatie' vind over God, over Wie Hij is, wat Hij gedaan heeft en doet en wat Hij van mij vraagt. Wat ik door middel van zorgvuldig lezen en interpreteren van het geheel van de Bijbel kan leren over Hem, daarvan mag ik zeggen dat ik het van Hemzelf geleerd heb. Dat Hij zelf met die boodschap naar mij toekomt, mij daarmee aanspreekt en mijn instemming daarmee vraagt. Uit dit geheel vallen vervolgens weer allerlei consequenties te trekken. Bijvoorbeeld met betrekking tot de vraag of 'inspiratie' een goede term is om die unieke bemoeienis van God met het ontstaan van de Bijbel aan te duiden. Of de vraag of de Bijbel zo'n volstreckte

eenheid is dat er geen onderlinge tegenstrijdigheden in kunnen voorkomen. De vraag hoe ver de betrouwbaarheid van de Bijbel zich uitstrekt. Over zulke vragen kan in alle rust met elkaar doorgepraat worden, in en buiten de theologie. De christelijke kerk heeft dat ook eeuwen lang gedaan en op bepaalde punten haar overtuiging schriftelijk vastgelegd. Wie daar nog verder over na wil denken en discussiëren is welkom. Mits hij of zij maar bereid is om samen met andere christenen te luisteren naar wat God zelf ons door middel van de Bijbel wil duidelijk maken.

5. Mijn belangrijkste bezwaar in dit verband richt zich op de manier waarop W.'s eigen geloofsovertuiging met betrekking tot de Bijbel functioneert in de wetenschappelijke omgang met de Bijbel die hij propageert. Die geloofsovertuiging speelt daarin nauwelijks of helemaal geen rol. W. wil dat ook niet. Zijn boek is immers één lang pleidooi om bij het wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel dezelfde methode toe te passen die in de tekstwetenschap op dit moment algemeen, voor allerlei teksten, aanvaard zijn en gebruikt worden.

Wij staan hier dus voor de vraag welke rol je geloofsovertuiging mag of moet spelen in een wetenschappelijke benadering van de Bijbel, in de tekstwetenschap of in de theologie. Maar die vraag kan ik beter bewaren voor het laatste onderdeel van mijn bijdrage aan de bespreking van W.'s boek, waarin zijn ideeën met betrekking tot de verhouding tussen theologie en tekstwetenschap aan de orde zullen komen.

¹ Kampen: Kok Voorhoeve, 1996, 352 blz.; ISBN 90 297 1443 3.

EEN ANDERE TIJD, EEN ANDERE JOB

G. Kwakkel

Schooldag

De toespraken op de Schooldag van dit jaar gingen over het thema: verschuivingen in de cultuur, huiswerk voor de theologie. In verband daarmee heb ik de aandacht gevraagd voor het bijbelboek Job: hoe oefenen ontwikkelingen in de wereld waarin wij leven invloed uit op de manier waarop mensen het boek Job lezen? En wat voor huiswerk brengt dat met zich mee de gereformeerde theologie?

Hieronder volgt de tekst van de toespraak, uitgebreid met enkele aanvullingen en een verantwoording.

De nederige Job

Als ik u vraag: 'wat is voor u de bekendste tekst uit het boek Job?', dan denk ik, dat u antwoordt: 'de **HERE** heeft gegeven, de **HERE** heeft genomen, de naam van de **HERE** zij geloofd' (Job 1 : 21). Dat zei Job, toen hij op één dag al zijn vee, vrijwel al zijn knechten en zijn tien kinderen verloren had. Die woorden van Job bepalen in sterke mate de kijk & e wij op hem hebben. Job is voor ons vooral de man die de vreselijke dingen die hem overkwamen, gelovig aanvaardde, met de lof van God op zijn lippen. De man die, zelfs toen hij doodziek op de ashoop zat, weigerde God de rug toe te keren (Job 2 : 9v.). Zo wordt Job getekend in de eerste twee hoofdstukken van het boek. Maar na die eerste twee hoofdstukken komen er nog veertig. Veertig hoofdstukken die voor het grootste deel bestaan uit gesprekken tussen

Job en zijn vrienden. Een paar gedeelten daarvan kennen wij goed. Bijvoorbeeld hoofdstuk 19 : 25, waar Job zegt: 'maar ik weet, mijn Losser leeft en ten laatste zal Hij op het stof optreden'. Of Job 28, over de wijsheid die voor de mens niet te vinden is. Maar verder zijn deze hoofdstukken onder ons niet zo geliefd en dus ook niet zo bekend. Door hun dichtertelijke taal zijn zij soms moeilijk te volgen. De hoofdzaak is echter wel duidelijk: Jobs vrienden zeggen steeds duidelijker tegen hem: 'Job, jij moet wel gezondigd hebben; zoiets als jou overkomen is, overkomt een rechtvaardige niet'. Maar Job ontkent dat, in heel felle bewoordingen. Hij houdt aan zijn onschuld vast. Soms gaat hij daarin zo ver, dat hij God van onrecht beschuldigt. Dan gedraagt hij zich dus heel anders dan in hoofdstuk 1 en 2: 'de **HERE** heeft gegeven, de **HERE** heeft genomen, de naam van de **HERE** zij

geloofd'. Maar als aan het einde van het boek de **HERE** zelf hem vanuit de storm heeft toegesproken, betuigt Job daarover zijn spijt: 'daarom herroep ik en doe boete in stof en as' (Job 42 : 6).

Zo blijft voor ons het beeld dat wij in Job 1 en 2 van hem krijgen, voorop staan: Job is – denk ik – voor de meesten van ons allereerst de man die nederig buigt onder het lijden dat God hem laat overkomen. Ook al begrijpt hij er niets van, waarom dat allemaal moest gebeuren. En wij waarderen deze houding van Job positief: zó hoor je als kind van God te reageren op wat Hij je te dragen geeft.

De protesterende Job

Maar onze voorkeur voor de nederige Job wordt niet gedeeld door iedereen die het boek Job leest. Er zijn de afgelopen jaren een aantal boeken verschenen, waarin een heel andere benadering naar voren komt. Een benadering waarin Job die zich verootmoedigt, veel minder waardering krijgt. De voorkeur gaat in veel sterkere mate uit naar Job die in de gesprekken met zijn vrienden met God twist. Job die bij God protesteert over het lijden dat hem overkomt. Job die God van onrecht beschuldigt.

Dat is een Job waar veel mensen in onze tijd veel meer mee kunnen. Een Job die bij onze cultuur past. Mensen zijn niet langer nietige radertjes in het grote werk van de Schepper. Wij hebben een heleboel dingen zelf in de hand. Wij zijn veel mondiger geworden. En tegelijk zijn er in deze eeuw verschrikkelijke dingen gebeurd. Zoals de moord op miljoenen Joden in Auschwitz en andere concentratie-

kampen. Lijden dat wij absoluut niet kunnen plaatsen: 'waarom heeft God het toegelaten, dat dit **gebeurde**?' Mensen die daarmee worstelen, grijpen naar het bijbelboek Job. Joden zoals **Harold Kushner** in zijn boek *Als 't kwaad goede mensen treft* en **Elie Wiesel**. Maar ook christenen. Zij gaan het boek **Job** heel anders lezen. De Job naar wie hun voorkeur uitgaat, dat is niet Job die zich nederig buigt onder Gods slaande hand. De Job die zij waarderen, dat is Job die tegen Gods beleid in opstand komt. En Hem aanklaagt vanwege het onrecht dat Hij hem laat overkomen.

Niet bij voorbaat afwijzen

Het is mijn overtuiging, dat gereformeerde theologie er niet mee kan volstaan dit eenvoudig af te wijzen en naast zich neer te leggen. En dat niet **alleen** omdat dit veel mensen aanspreekt. Maar vooral ook, omdat je niet **zomaar** kunt zeggen, dat deze benadering geen recht doet aan het boek Job. Niemand kan **toch** ontkennen, dat de protesterende Job in het boek veel **meer** hoofdstukken toebedeeld **krijgt** dan de nederige Job. **Daarnaast** is het zo, dat ook God zelf de protesterende Job gelijk lijkt te geven. Zegt God zelf niet in Job 42 : 7 en 8 tegen **Elifaz** en **zijn** vrienden: 'mijn toorn is ontbrand tegen u en tegen uw beide vrienden, want **gij** hebt niet recht van **mij** gesproken **zoals** mijn knecht Job?'. Job, die tegenover **zijn** vrienden volhield dat hij niet schuldig was aan het leed dat hem overkwam, hij heeft recht van God gesproken! Dat zegt God zelf. **Doe** je daaraan wel voldoende recht, als je alleen maar wijst op de nederige Job?; Job die zijn **grote** woorden tegenover God onder betuiging van spijt terugneemt?

Daar komt nog bij, dat verschillende uitleggers in twijfel trekken, of Job inderdaad zijn woorden **tegenover** God onder betuiging van spijt terugneemt. In de Nieuwe **Vertaling** zegt Job in hoofdstuk 42 : 6: 'daarom herroep ik en doe boete in

stof en **as**'. Tegen deze vertaling is op taalkundige gronden bezwaar ingebracht. De juiste vertaling zou zoiets zijn als: 'daarom heb ik er genoeg van en laat stof en as **voor** wat ze zijn'. De bedoeling is dan niet, dat Job met spijt in zijn **hart** herroept wat **hij** gezegd heeft. Hij haalt tegenover God geen bakzeil en delft niet het onderspit. Hij zegt **alleen** maar: 'nu ik God ontmoet heb, stop ik met rouwen **over** het leed dat mij is overkomen'.

Job neemt niet alles terug

Wij hebben hier dus te maken met een andere **kijk** op Job. Een andere **kijk** op Job die samenhangt met dingen die zich voordoen in onze cultuur. **Maar** die zich ook op de tekst van het boek Job zelf beroept. En die dus de gereformeerde theologie huiswerk in handen geeft doet deze andere benadering **misschien** meer recht aan het boek Job? Mijn antwoord op die vraag wil ik beginnen met iets te zeggen **over** de vertaling van Job 42 : 6. Toegegeven moet worden, **dat** het wel te begrijpen is, dat men kritische kanttekeningen heeft geplaatst bij de **gebruikelijke** vertaling: 'daarom herroep ik en doe boete in stof en **as**'. De Hebreeuwse woorden die hier met 'herroepen' en 'boete doen' vertaald zijn, worden in **geen** enkele andere tekst in het Oude Testament zo vertaald. Maar de alternatieve vertaling: 'daarom heb ik er genoeg van en laat stof en as **voor** wat ze zijn', is mijns inziens nog veel **minder** te verdedigen. **Hoe** dit ook zij, één ding is **wel** duidelijk: als je heel het antwoord van Job op Gods spreken vanuit de storm leest, **dan** moet je wel zeggen: 'Job maakt hier inderdaad **een** terugtrekkende beweging; hij geeft **toe**, dat hij nu tot een veel **beter** inzicht **gekomen** is dan in zijn gesprekken met zijn vrienden; hij had tegenover God anders moeten spreken' (zie m.n. Job 42 : 3b). Maar dat betekent niet, dat Job alles terugneemt wat hij tegenover zijn vrienden gezegd heeft. Dat had

God in zijn antwoord vanuit de **storm** ook niet van hem gevraagd. God had niet gezegd: 'Job, je vrienden hebben gelijk; je zat ernaast, toen je zei dat je onschuldig bent aan dit lijden'. Was Job dan geen zondig mens? Ongetwijfeld. Maar daar gaat het niet om in het boek **Job**. God **zelf** heeft in het begin van het boek Job een en ander maal gezegd, dat Job vroom en oprecht was, godvrezend en wijkend van het kwaad (Job 1 : 8; 2 : 3). **Ook** al **was** Job op zichzelf een zondig mens, net als u en ik, in het boek Job vraagt God zelf voor **maar** één ding de aandacht: dat Job helemaal niet 'op zichzelf leefde; maar dat hij trouw en oprecht leefde met zijn God en met wat God hem gaf. **Daarom** mocht Job er ook volgens de regels van de oudtestamentische tijd op rekenen, dat God hem zegenen zou, in zijn bedrijf en in zijn gezin. Dat bestrijdt God in zijn antwoord aan Job ook niet.

Job heeft herhaaldelijk de wens uitgesproken, dat God zelf tussen beide zou komen en hem antwoord zou geven op zijn klachten (zie Job 16 : 19-21; 23 : 2-9; 30 : 20; 31 : 35; vgl. ook 19 : 7, 25-27). In Job 38-41 vervult God inderdaad deze wens van Job. Dat gegeven moet mede bepalend zijn voor de interpretatie van het antwoord dat de HERE aan Job geeft. Alleen krijgt Job wel een heel ander antwoord dan hij verlangd had.

God spreekt Job maar op één ding aan: niet dat hij tegenover zijn vrienden en tegenover God **zijn** onschuld handhaafde. Maar wel dat Job daar de **conclusie** uit **trok**, dat God hem onrecht aangedaan zou hebben. Dat Job God aanklaagde en dacht dat hij het beter wist dan Hij. **Dàt** had Job **moeten** terugnemen. En God had hem dat duidelijk gemaakt, niet door hem het **waarom** van wat er gebeurd was uit te leggen. Maar **alleen** door Job met de neus te drukken op het feit dat **God** oneindig veel machtiger en wijzer is dan een mens zoals Job. En dat het dus te gek is om over te

praten, dat zo'n **mensje** God van onrecht zou kunnen beschuldigen (mals Job gedaan had in b.v. Job 19 : 6v.; 27 : 2). Of dat hij het beter zou weten **dan** Hij.

Dat dit de strekking is van het antwoord van de HERE blijkt m.i. vooral uit Job 39 : 35 m 40 : 3. Na de laatstgenoemde tekst gaat de HERE verder door als het ware te zeggen: 'nu Job, als jij het dan zoveel beter kunt dan Ik, laat dat dan ook zien door hoogmoed en goddeloosheid uit de wereld weg te vagen. Maar dat kun jij helemaal niet, jij die bijvoorbeeld niet eens op kunt tegen die twee schepselen van mij, behemoot en liwyataan' (in de Nieuwe Vertaling: het nulpard en de krokodil).

Toch: recht gesproken van God

En toch zegt God pal **daarna** tegen Elifaz en de andere vrienden van Job: Job heeft wel steekhoudende dingen over **mij** gezegd en jullie niet. Dat is vreemd: God spreekt Job eerst aan op zijn te grote woorden tegenover **God**. Maar direct daarna zegt Hij: 'niet wat Job, maar wat jullie, zijn vrienden, zeiden, dat wil Ik niet horen; en dat neem ik zo hoog op, dat Job snel voor jullie moet gaan bidden; want alleen naar zijn gebed wil Ik luisteren' (vgl. Job 42 : 8-10). Dat past voor ons gevoel niet bij elkaar. En daarom zijn wij wellicht geneigd het ene tegen het andere uit te spelen. Of het ene te **benadrukken** en het **andere** uit het oog te verliezen. **Maar** dat is geen begaanbare weg. Er zit niets anders op dan dat wij het zó **naast** elkaar laten staan als het er staat. En beide dingen samen proberen te begrijpen.

*De vraag kan gesteld worden, of bij het 'rechte' dat Job volgens de HERE van Hem gesproken heeft, niet ook **gedacht** moet worden aan Jobs antwoorden aan de HERE in Job 39 : 37v. en 42 : 1-6. Zo zegt b.v. J.H. Kroeze in de Korte Verkla-*

ring (blz. 289), dat de HERE Job in Job 42 : 7v. zó beschouwt en behandelt als hij was na de zielzorg die Hij in zijn antwoord vanuit de storm in hoofdstuk 38 - 41 aan hem besteed heeft. Nu zal het zeker zo zijn, dat de woorden van de HERE tot Elifaz en zijn vrienden volgden op Jobs verootmoedigende woorden in Job 42 : 1-6. Toch lijkt het mij beter niet te kiezen voor een exegetische waarin het 'rechte' dat Job van God gesproken heeft mede betrokken wordt op zijn antwoorden in Job 39 : 37v. en 42 : 1-6. Ik heb daar de volgende redenen voor. 1. Job 42 : 7 begint met: 'nadat de HERE deze woorden tot Job gesproken had, sprak & HERE tot de Temaniet Elifaz...' In deze formulering wordt voorbijgegaan aan het antwoord dat Job in Job 42 : 1-6 aan de HERE gegeven heeft. De woorden van de HERE tot Elifaz worden naast de woorden van de HERE tot Job in hoofdstuk 38 - 41 gezet en alleen daarmee gecontrasteerd. Als de schrijver bedoelde te zeggen wat hij volgens Kroeze wilde zeggen, waarom heeft hij dan zijn bedoeling niet veel duidelijker gemaakt door zo iets te schrijven als: 'nadat de HERE en Job alles gezegd hadden wat zij elkaar te zeggen hadden, sprak de HERE tot de Temaniet Elifaz...'?

2. Als de HERE bij zijn beoordeling van Jobs spreken in Job 42 : 7v. Jobs reactie op zijn spreken vanuit de storm meeneemt, is het dan wel eerlijk dat Hij de vrienden direct straffen wil tenzij zij ogenblikkelijk een offer brengen en Job voor hen bidt? Als Hij Job eerst hoofdstukken lang toegesproken heeft en hem zo de kans gegeven heeft op zijn woorden terug te komen, had Hij dan bij de vrienden ook eerst niet iets dergelijks moeten doen?

Overigens maakt Kroeze m.i. zijn positie helemaal onhoudbaar, als hij ook nog veronderstelt dat de vrienden niet op de hoogte zijn geweest van de 'zielzorg' die de HERE aan Job heeft besteed. Wat moesten zij dan wel niervan het

antwoord van de HERE aan Elifaz denken?

Wat Jobs vrienden over God hadden gezegd, daar zat **veel** **waars in**. Als zij het Oude Testament bij de hand hadden gehad, dan hadden zij hun **betogen** zelfs met vele tekstverwijzingen **kunnen** onderbouwen. Maar zij hadden daar een simpel systeem **van gemaakt**: **God** **straft** **d**-tijd de goddelozen en zegent de **vromen**; en als Hij de vromen toch **laat** **lijden**, **dan is** dat **maar** tijdelijk; dan komen zegen en **voorspoed** daarna altijd **weer** terug. **Mk** dat systeem in de hand dachten zij Gods handelen tegenover Job te kunnen verklaren. Hoewel zij geen enkele misstap bij Job konden aanwijzen, brachten zij hem tot wanhoop met hun **herhaalde** **beschuldiging**: 'Job, je moet wel gezondigd hebben; beken het nu maar; anders was **dit** **jou** **toch** nooit overkomen?' En daarvan zegt God: '**zulke** verhalen over Mij, die deugen niet, ook al zit er nog zoveel **waars** en vrooms in'. Job had wat **zijn** vrienden zeiden terecht niet geaccepteerd. Terecht liet hij zich niet wijsmaken, dat **een** **zondig** leven de **reden** was van **zijn** **lijden**. En dus restte hem niets anders **dan** bij God zelf **in beroep** te gaan tegen wat **diezelfde** God hem aandeed (zie Job 13 : 3; 16 : 19-21; 31). Daarbij liet Job, in zijn wanhoop tegenover de aanhoudende beschuldigingen **van zijn** vrienden, zich **er soms** toe verleiden dingen te zeggen die hem als **mens** tegenover God niet pasten. Maar als de HERE nu Jobs spreken over God en dat **van de** vrienden naast elkaar **zet**, dan **zegt Hij** **toch**: '**geef** **Mij** **maar** wat Job zei; jullie, Jobs vrienden, hebben niet **recht** van **mij** gesproken zoals mijn **knecht** Job'.

Dat moesten die vrienden **goed** tot zich **laten** doordringen. **Dat moesten** ook wij, christenen van het einde van de twintigste eeuw, **kennen** **lij** **weten**. Wij, die weten wat **God** door het leven en sterven **van Jezus Christus** **gedaan** heeft. Wij, die dus nog **veel** minder reden hebben dan

Job om Gods liefde en rechtvaardigheid in twijfel te **trekken**. Wij moesten **weten**, dat je je broeder of zuster in nood nooit tot wanhoop mag brengen met **verhalen** die goed bedoeld zijn, maar die geen recht **doen** aan de werkelijkheid. **Verhalen** die met name geen recht doen aan de werkelijkheid **van** God, die altijd groter is dan wij **denken**. Verhalen **dit** daarom uiteindelijk niet meer zijn dan **quasi**-vroom. Want toen Jobs vrienden met **zulke verhalen** Job in het nauw brachten, liet God hun weten: 'daardoor maken **jullie** je **zwaar** schuldig. Als Ik tussen jullie en Job **kies**en moet, dan kies Ik voor Job. Job die zich niet plat liet **drukken** door jullie systeem. Maar die de werkelijkheid recht **deed**. Ook al liet hij zich daarbij verleiden tot uitspraken die hij terug moest nemen'.

Elke tijd z'n eigen Job?

Ik keer terug naar de vraag die ik net stelde. Wij hadden het over een andere benadering van Job; een benadering waarbij de aandacht en de voorkeur veel meer uitgaan naar de protesterende Job dan naar de nederige Job van hoofdstuk 1 en 2. Doet die benadering meer recht aan het boek?

Dat lijkt mij niet het geval. Van Job die de **HERE** loofde ondanks alles wat Hij hem ontnomen had, van hem wordt gezegd dat hij niet zondigde. En van Job die God van onrecht beschuldigde, **van hem** wordt verteld dat hij die woorden moest inslikken. Maar toch is de confrontatie met die andere benadering niet zinloos geweest. Voor **mij** in elk geval **niet**. Als ik **daar** geen kennis van genomen had, of als er geen studenten geweest **waren** die mij daarmee of met die andere vertaling van Job 42 : 6 confronteerden, dan had ik vandaag mogelijk een ander verhaal gehouden. Of in elk geval andere accenten gelegd. **Dan** had ik er hoogstwaarschijnlijk minder aandacht **voor** gevraagd, dat God Jobs spreken – **mèt** de **daarbij horende protesten** – uitein-

delijk liever had dan de betogen van zijn **drie** vrienden, hoe goed bedoeld die misschien ook waren. **Veranderingen** in de wereld hebben dus invloed op de manier waarop ik spreek over Job. Is het dan zo, dat een andere tijd vanzelf een andere Job met zich meebrengt? Of sterker nog: elke tijd z'n eigen Job? Hangt de manier waarop je de Bijbel leest af van de tijd **waarin** je leeft? In zekere **zin** wel, ja. Want de tijd waarin je leeft, heeft onmiskenbaar invloed op de **vragen** die je aan de tekst van de Bijbel **stelt**. En de vragen die jij aan de tekst **stelt**, hebben weer **invloed** op wat jij wel en wat jij niet in de tekst ziet.

Maar er is meer dan jouw tijd en meer dan **jouw** vragen aan de tekst. De tekst zelf is er **ook** nog een keer. Van die tekst kun je soms verschillende dingen maken. Maar **van** die tekst **kun** je nooit met een goed geweten **alles** maken wat jij ervan maken wilt. Wat wij als I s zers van de Bijbel moeten doen, is: de vragen van onze tijd serieus **nemen**. En dan gaan lezen. Onder **aanroeping** van de hulp van de Heilige Geest. En samen met alle heiligen, ook diegenen die in vroeger tijd de Bijbel gelezen hebben. Dan zullen wij merken, dat elke tijd bij het lezen van de Bijbel zijn **eigen** accenten legt. Maar dat wij, als wij in verbondenheid met al Gods **kinde**ren lezen en serieus recht proberen te **doen** aan wat **er** staat, dat wij dan toch altijd bij dezelfde God en hetzelfde evangelie uitkomen. **Dan** zien wij regelmatig dingen die **men**sen in andere tijden niet zagen. En wij zien dingen over het hoofd die anderen **wel** zagen. **Maar** dan hebben wij **daarmee** nog **geen** andere Bijbel. En al helemaal geen andere God. Dan blijkt daar alleen maar uit, dat God ons in zijn Woord voor elke tijd **werkelijk** genoeg gegeven heeft.

Verantwoording

De visie van Harold S. Kushner op Job is te vinden in het tweede

hoofdstuk van zijn boek *Als 't kwaad goede mensen treft* (Ten Have, Baarn 1983). Zie voor Elie Wiesel het boek waarin hij samen met de rabbijn Josy Eisenberg over Job discussieert, nl. *Job of God in storm en wind* (Gooi & Sticht, Hilversum 1989). Een voorbeeld van een christen-auteur die duidelijk partij kiest voor de protesterende Job, is A. van de Beek in zijn boek *Rechtvaardiger dan God* (Callenbach, Nijkerk 1992).

De in de **tekst** aangehaalde alternatieve vertaling van Job 42 : 4 is afkomstig van wijlen prof. P.A.H. de Boer in zijn artikel 'Haalt Job bakzeil?', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 31 (1977), 181-194 (de geciteerde vertaling van Job 42 : 6 is te vinden op blz. 193). De Boer wordt gevolgd door o.a. Ellen van Wolde in haar boek *Meneer en mevrouw Job* (Ten Have, Baarn 1991), blz. 149-151. Onafhankelijk van De Boer is Dale Patrick tot een soortgelijke vertaling gekomen (zie: Dale Patrick, *The Translation of Job xlii 6*, in: *Vetus Testamentum* 26 [1976], 369-371); bij hem sluit zich aan o.a. Norman C. Habel in zijn commentaar op Job in de serie Old Testament Library (zie aldaar, blz. 575v.). Elie Wiesel verdedigt eveneens een andere interpretatie van Job 42 : 6, waarin **Job geen spijt** betuigt over wat hij gezegd heeft, nl.: 'Ik voel me getroost dat ik **stof** en **as ben**'; daarmee bedoelt Job dan, dat hij, nu hij God gezien heeft, zich getroost voelt over het feit dat hij een sterfelijk mens is en dat hij dat aanvaardt (zie *Wiesel/Eisenberg, Job of God in storm en wind*, 385v.).

De in de tekst aangehaalde vertaling van Job 42 : 6 is afkomstig van wijlen prof. P.A.H. de Boer in zijn artikel 'Haalt Job bakzeil?', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 31 (1977), 181-194 (de geciteerde vertaling van Job 42 : 6 is te vinden op blz. 193). De Boer wordt gevolgd door o.a. Ellen van Wolde in haar boek *Meneer en mevrouw Job* (Ten Have, Baarn 1991), blz. 149-151. Onafhankelijk van De Boer is Dale Patrick tot een soortgelijke vertaling gekomen (zie: Dale Patrick, *The Translation of Job xlii 6*, in: *Vetus Testamentum* 26 [1976], 369-371); bij hem sluit zich aan o.a. Norman C. Habel in zijn commentaar op Job in de serie Old Testament Library (zie aldaar, blz. 575v.). Elie Wiesel verdedigt eveneens een andere interpretatie van Job 42 : 6, waarin **Job geen spijt** betuigt over wat hij gezegd heeft, nl.: 'Ik voel me getroost dat ik **stof** en **as ben**'; daarmee bedoelt Job dan, dat hij, nu hij God gezien heeft, zich getroost voelt over het feit dat hij een sterfelijk mens is en dat hij dat aanvaardt (zie *Wiesel/Eisenberg, Job of God in storm en wind*, 385v.).

Samenleving

'Relaxen' doe je nadat je hard hebt gewerkt. Wanneer we met vakantie zijn of wanneer we er even een weekendje 'tussen uit' zijn, dan heet het dat **we** 'lekker even **aan** het relaxen zijn'. En wanneer we na een inspannende bezigheid de benen strekken en de handen achter het hoofd vouwen, dan spreken we eveneens **van** 'een momentje relaxen'. 'Relax!' lees ik in een folder voor kantoormeubilair: 'Wie hard werkt **moet** goed kunnen ontspannen. Ons advies: **neem** plaats in deze fantastische leren fauteuil. Zijn naam? RELAX!'

Er zit iets **toegeeflijks** in dergelijke teksten: toe maar, je werkt **hard**, maar dan mag je **ook** ontspannen; de boog kan **immers** niet altijd gespannen staan; sta **jezelf** toe om de plicht niet altijd de **boventoon** te laten **voeren**; neem het er **ook eens** even van. Vandaar misschien dat het relaxen, als we de **taal** mogen geloven, nooit lang duurt. We relaxen **altijd** 'even', een 'weekendje', als je 'relaxt' dan ben je er 'even tussenuit'.

Veel mensen zijn **tegenwoordig gestressed** of gespannen; of lijden aan 'burn-out' of chronische moeheid. We zijn met **z'n allen** te druk; en we zetten **ons** zelf te veel onder druk. Daarom spreken **we** tegenwoordig **van onthaasting**. En **daarom** moeten we op **gezette** tijden 'relaxen'. Als we het ons zelf niet **toestaan**, dan **worden** we er wel **toe** gemaand door onze omgeving, het reisbureau of de advertentie van het tropische zwemparadijs.

In de manier waarop het woordje 'relaxen' wordt gebruikt, zit iets **toegeeflijks**, zei ik zojuist. We gunnen het de ander of onszelf en we vinden het goed om ook **eens 'tijd** voor **ons** zelf te nemen. Alsof het

gewoon is dat **mensen** die tijd niet hebben en alsof **mensen** zich eigenlijk schuldig **moeten** voelen als ze niet hard **werken**. En alsof **ontspanning** toch een vorm van **plichtsverzaking** is. Hard werken hoort (**gebod**), **maar dan mag** je af en toe ook relaxen (**beloning**; gunst) – **met als** bijkomend voordeel dat je zo het harde werken ook langer volhoudt. 'Relaxen' is m bezien een woord met een moreel **tintje**; we staan het ons zelf en anderen toe.

Relaxt

Dit **morele** tintje komt nog sterker naar voren in het gebruik van het bijvoeglijk **naamwoord** 'relaxt'. Naast een **beschrijvende** heeft dit woord een **waarderende of beoordelende** functie. Beschrijvend is het als we zeggen dat iemand er 'relaxt' uitzag of een 'relaxte' **indruk** maakte. Met name bij de opgroeiende jeugd valt echter een heel ander gebruik op, bijvoorbeeld wanneer een liedje 'relaxt' wordt genoemd of een feestje 'hartstikke relaxt' blijkt te zijn geweest. 'Relaxt' is hier de **uitdrukking** van een **subjectief oordeel**, het betekent zoveel als leuk, **goed**, mooi, 'tof'; of – meer eigentijds – 'cool' of 'gaaf; **stuk voor stuk termen** die een bepaalde smaak of voorkeur tot uitdrukking brengen. 'De dominee **prekte** wel relaxt', zei iemand in mijn omgeving **laatst** na afloop van de **kerkdienst**. **Bedoeld werd** niet dat de man een ontspannen indruk **maakte**, maar dat hij het **er goed** vanaf bracht, dat het allemaal gesmeerd liep, zodat de preek zonder al te veel inspanning te volgen was. Woorden zijn maar woorden, en je moet er niet teveel aan ophangen, al was het maar **omdat** de taal ver-

andert en de mode van vandaag morgen weer overgewaaid kan zijn. Toch – zou het **toevallig** zijn dat een woordje als 'relaxt' populair wordt in een tijd dat opleiding en **betaalde** arbeid in **het** teken staan van competitie en efficiency; en dat het gewone leven een **hogedrukpan** **lijkt**, waarin zo heel veel moet en w weinig mag? En zou het toeval zijn dat onze jeugd het woordje 'relaxt' van de mensen van de **wereld** overneemt, **als** **ouderen** zich in hun **werk** en in hun **onderlinge omgang** laten **bepalen** door de prestatie-gerichte verwachtingen van **de wereld** om **hen** heen? Zo bezien zou men in het woord 'relaxt' ook een zacht protest kunnen horen; een protest tegen een steeds haastigeren veeleisender maatschappij; en misschien ook tegen een christendom dat in het teken staat van net **zulke** eisen.

Gevoelens als kompas?

Denkers, zoals MacIntyre en Taylor, menen dat mensen hun **morele** kompas tegenwoordig **sterk** laten **bepalen** door gevoelens en emoties. Wanneer mensen een besluit nemen, kan men ze **horen zeggen** dat 'het **goed** voelde'. De stilzwijgende gedachte is dat als iets goed **voelt** dat het dan ook goed **is**. Goed **voelen** betekent dat er **ook** in moreel opzicht geen vuiltje aan de lucht is. Woorden zoals 'leuk' of 'gaaf' of 'relaxt' hebben net zo'n **kompaswaarde**. Het gevoel fungeert hier als morele richtingwijzer. Iets **was** 'toch zo leuk', **kan** men horen **zeggen**; en dus was het ook goed. Iemand **wordt** een 'gave kerel' genoemd – en dus deugt de manspersoon in kwestie. 'Hoe ging het huisbezoek?', vraagt vader aan **de** uit

huis wonende **zoon**. 'Ja, wel **relaxt**', **antwoordt** zoonlief, daarmee aangevend dat het wat hem **betreft** zo wel **goed** was en dat er 'niet moeilijk werd gedaan'.

Vroeger stonden mensen nogal huiverig tegenover de **gedachte** & **gevoelens** als moreel **kompas** zouden **kunnen** dienen. Die **huiver** is begrijpelijk en deels terecht. Aan **gevoelens** **op zich** kan geen normatieve waarde worden toegekend. Aan de andere kant kan te **gemakkelijk** worden **voorbij gegaan** aan de **positieve** betekenis **van gevoelens**. **Gevoelens** zijn signalen die ons **attent maken** op kansen en gevaren **in** de wereld om ons heen. **Gevoelens maken** ons er op attent **of** iets **of** iemand deugt of niet deugt. Bij de mens hebben dit soort waarde-oordelen vaak een morele strekking. Men voelt dan aan **of** iets goed **of** niet goed is. De morele opvoeding bestaat voor een belangrijk deel uit het **ontwikkelen** van **dit** soort **gevoelens**. Gevoelens gaan zo **fungeren** als morele antenne.

Het is goed in de **opvoeding** en in de **onderlinge omgang** af en toe stil

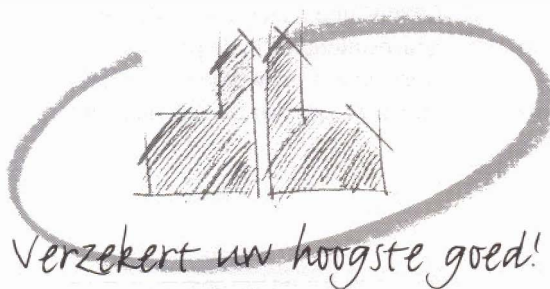
te **staan** bij de taal die we gebruiken en de veranderingen daarin. Woorden in de taal, ook **nieuwe woorden**, hebben een bepaalde gevoelswaarde, ze ademen een bepaalde sfeer. En in die sfeer zitten, **vaak** zonder dat we er erg in hebben, allerlei normen en waarde-oordelen verpakt. Gevoelens maken ons **daarop** attent.

Zit er in het **woordje** 'relaxt' ook zo'n waarde-deel verpakt? Ik denk het wel. Zojuist werd daar al iets van gezegd, **toen** een verband werd **gelegd** met stress en **prestatiegerichtheid** en toen er op **werd** gewezen dat in het woordje 'relaxt' een vorm van protest te beluisteren valt. Wanneer jongeren **een situatie** 'relaxt' noemen **dan** gaat **het vooral** om het **ongedwongen** karakter van die situatie. Goed is wat een ongedwongen en ontspannen **karakter** draagt en niet berust op **geforceerde** inspanning. **Je** bent 'relaxt' als je niet moeilijk doet; als je niet **te** veel 'graaft' en elkaar de ruimte **geeft**.

Het **heeft** weinig **zin** om deze **waarder**ing voor 'het ongedwongene'

op een moralistische manier tege-moet te treden – als zouden **hier ge**-makzucht en een consumen-tistische levensinstelling dreigen. Niet dat die gevaren denkbeeldig zijn. Bepaald niet. Maar dan **slaan** we **een stap** over. De turbotaal **van** jongeren maakt attent op wat in de **lucht** hangt, **soms** zonder dat **we** het merken. **En** het is goed daar eerst bij stil te **staan**. Vertonen wij **misschien** zelf een levensstijl die bol staat van **de** eisen en hooggespannen verwachtingen? Laten wij wel iets **zien** van **wat ontspanning** in de goede zin van het woord is? Durven we het aan iets van de **ware** vrijheid te laten zien? En van de rust die bij Hem is **te vinden** (Matth. 11 : 28)?

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 **dé** verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

boekbespreking

Natuurgeneeskunde in het licht van de Bijbel is een boekje van ruim tachtig bladzijden, geschreven door Ineke van de Berg. Zij heeft een eigen praktijk voor natuurgeneeskunde en in de tuin van haar huis staat op een bordje te lezen: natuurgeneeskunde met de Bijbel. Zij is dus christin en geeft er in haar boek ook duidelijk blijk van. Om het geschrevene ook toegankelijk te maken wijdt zij een heel hoofdstuk aan het christelijk geloof waarover zij fijne dingen zegt. Zij is opgeleid aan de Hogeschool voor Natuurgeneeskunde

Zo'n bord in de tuin geeft christenen wel vertrouwen want het is voor velen altijd nog een wat griezelige zaak om bij een alternatieve genezer binnen te stappen. Als we al niet kopschuw waren, dan heeft prof. dr. W.J. Ouweneel daar in zijn boek *Het domein van de slang* (1977) er wel het nodige toe bijgedragen. In bepaalde opzichten heeft hij ook geen ongelijk. In de alternatieve wereld worden b.v. nogal eens therapieën bedreven die volstrekt ondoorzichtig zijn, nauwelijks uit te leggen w al helemaal niet toegankelijk voor toetsing. Sommige therapeuten handelen vanuit een visie die beslist de onze niet kan zijn. Bij een aantal van hen zijn religieuze ideeën de norm voor het vaststellen van de therapie. Heel extreem was dat bij de iatrosofie te zien waar iemand het advies ontving geen antibiotica te nemen tegen een ernstige, levensbedreigende longontsteking, omdat daardoor een slechte start in het volgende gereïncarneerde leven waarschijnlijk werd.

Ineke van de Berg probeert haar lezers te overtuigen van alle voorde-

len die er zijn bij een natuurgeneeskundige behandeling en ten dele slaagt zij daar ook in, hoewel niet alle argumenten overtuigen. Het boek is in een soort spreekstijl geschreven alsof het zo uit een lezing is overgenomen. Zinnen als: 'Ja mensen, in zo'n wereld leven wij' (blz. 22) als het gaat over wetenschap en de invloed op onze wereld, dragen niet bij aan de overtuigingskracht.

Ineke van de Berg hoopte mee inzicht te geven in 'de vaak onbegrepen materie van de natuurgeneeskunde', maar dat is bij mij niet echt gelukt. Het boekje is vanuit een verdedigende houding geschreven. Er worden steeds argumenten aangevoerd waarom het een goed alternatief voor de geneeskunde kan zijn (en dat is soms inderdaad zo) en waarom natuurgeneeskunde in principe niet occult is (waar ik het mee eens ben), maar ik weet na lezing nog nauwelijks met wat voor 'natuurlijke' geneesmethoden en geneesmiddelen in de praktijk gewerkt wordt. Er worden twee bladzijden gewijd aan het vak op zich

waarbij technische termen niet verder worden toegelicht.

In de natuurgeneeskunde probeert men het lichaam tot herstel te stimuleren en het afweersysteem in een zo goed mogelijke conditie te brengen met behulp van natuurlijke stimulansen als diëten, vastenkurren, massages, acupunctuur, voetmolreflextherapie, homeopathische medicijnen etc. Maar mijn ervaring worden meerdere behandelingsvormen tegelijk gebruikt. Dat maakt het moeilijk de onderdelen apart op effect te beoordelen. Het zou bij een eventuele volgende druk ook goed zijn de lezer een idee te geven welke ziekten het zijn die goed behandeld kunnen worden met natuurgeneeskunde.

De auteur van deze recensie is als arts werkzaam in Heerde.

N.a.v.: *Natuurgeneeskunde in het licht van de Bijbel* door Ineke van de Berg, ISBN 90 297 1387 9, Uitg. Kok, Kampen.

Dr. W.G. de Vries

Jozua

Gods belofte inzake het erfland wordt heerlijk vervuld

Ook nu is weer gebruikt gemaakt van recente exegese bij de uitleg van het boek Jozua. Het is een doorlopend verhaal geworden, waarin niet alles wordt behandeld. Maar duidelijk zal blijken hoe actueel Gods openbaring in het boek Jozua is voor onze taak en plaats in deze tijd.

192 pag., geb., f 30,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

TROUWEN, SCHEIDEN EN ALLEEN BLIJVEN

P.H.R. van Houwelingen

B boekbespreking

Ds. H. de Jong, predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zeist, publiceerde een drietal preken over Matteüs 19 : 1-12. Zoals hij zelf aangeeft, gaat de eerste preek over het huwelijk, de tweede over de echtscheiding en de derde over de ongehuwde staat. Laat ik eerst proberen enkele hoofdzaken door te geven.

Fundamenteel wordt over het huwelijk gesproken. De Schepper heeft de mens mannelijk en vrouwelijk gemaakt. Wij mensen hebben die polariteit nodig om op God te lijken. En nu heeft de Here God het huwelijk onder de mensen gegeven om juist dat enorme verschil tussen mannelijk en vrouwelijk te overbruggen en vruchtbaar te maken. Dit gegeven is van algemeen belang in de samenleving: het huwelijk laat zien hoe verscheidenheid tot eenheid wordt.

Echtscheiding is dan ook een ramp, waarop we niet anders dan met veroetmoediging kunnen reageren. En wel met een collectieve verootmoediging, vanwege onze solidariteit in Adam. Door de hardheid van ons hart kunnen wij die mooie gave van het begin immers niet zuiver bewaren. Echtscheiding is dan een beschamende randmogelijkheid, zegt ds. De Jong, die door de Here Jezus niet aanbevolen maar in bepaald gevallen wel toegelaten wordt. Voorop staat dat huwelijk en gezin de hoeksteen van de samenleving moeten blijven.

De ongehuwde staat kan onvrijwillig of vrijwillig zijn. Tot de eerste categorie kunnen we de homofiele mens rekenen. Hoewel ds. De Jong ruimte wil laten voor een relatie, gebaseerd op zijn of haar aanleg, is een homohuwelijk geen bijbelse mogelijkheid, aangezien het huwelijk

berust op het verschil tussen mannelijk en vrouwelijk dat God in de schepping heeft gelegd. Verder zijn er ook mensen die nooit tot een huwelijk gekomen zijn of die hun partner hebben verloren. Maar Paulus beschouwt het ongetrouwd-zijns als een charisma (1 Kor. 7 : 7), wat de nodige ruimte geeft voor een vrijwillige keus. Dit zal de waan doorbreken dat trouwen een must is voor iedereen. Tenslotte komt ds. De Jong tot een pastorale aanbeveling: probeer de onvrijwilligheid om te zetten in vrijwilligheid en probeer de opgave gaandeweg te ervaren als een gave van God.

De hoofdlijn van dit boekje is sterk en goed doordacht. Daarom vallen enkele zwakke plekken des te meer op. Zo is daar het ongelukkige Schriftgebruik op p. 18: 'Ik wil zelfs nog wel met een variant op een woord van Paulus zeggen dat het vanwege de hoererij goed is dat iedere homofiel zijn eigen partner heeft (zie 1 Kor. 7 : 1 en 2)'. En dit wordt op p. 41 nog eens herhaald. Maar wie geeft ons het recht om wat Paulus over het huwelijk zegt, een instelling van God, eigenmachtig toe te passen op een andersoortige relatie, die ook volgens ds. De Jong geen variant van het huwelijk kan zijn?

Verder trof ik op p. 31-32 een vreemde en onlogische redenering aan. Volgens Matteüs verbiedt Jezus het wegzenden van de partner 'om een andere reden dan hoererij', maar die woorden ontbreken bij Marcus. Ds. De Jong wil dit verklaren uit het cultuurverschil tussen beide evangeliën, waarbij de cultuur van Marcus (geschreven in Rome) meer op de onze zou lijken. En dan stelt hij: voor ons kunnen er

'meer redenen zijn om bij onderlinge overeenkomst uit elkaar te gaan, wanneer het huwelijk ondragelijk geworden is. Niet alleen dus in geval van hoererij maar ook (zoals de huidige wetgeving zegt) bij duurzame ontwrichting'. Hier begrijp ik niets van. Bij het wegvallen van een uitzonderingsbepaling wordt een regel volgens mij niet ruimer maar strakker. Paulus verwijst kouwens naar diezelfde regel van de Here Jezus in 1 Kor. 7 : 10: 'Doch hun die getrouwd zijn, beveel ik niet, maar de Here, dat een vrouw haar man niet mag verlaten ... en een man moet zijn vrouw niet verlaten'. Wat blijft er van dit gebod over als 'duurzame ontwrichting' ook voor christenen een reden tot echtscheiding mag zijn?

De door mij bekritiseerde zwakten van het boekje nemen echter niet weg dat ds. De Jong in het korte bestek van zijn drie preken veel behartigenswaardig weet te zeggen over het thema 'trouwen, scheiden en alleen blijven'. Het onderwijs van de Meester in Mattheus 19 blijkt verrassend actueel!

N.a.v. H. de Jong, *Trouwen, scheiden en alleen blijven*, Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen 1997. Omvang 48 pagina's; prijs f 14,90.

Piet Los
Dood meisje en andere verhalen

Ook in deze uitgave formuleert hij op een treffende en heldere wijze zijn gedachten waarbij ook voor u de situatie herkenbaar is. Een kostelijk boek.

112 pag., ing., f 19,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25, 4460 AA Goos, Telefoon 0113-215591

Schuivend geloof geschokt

Het evangelische maandblad *Uitdaging* van oktober, bericht over verschuivingen in het geloof bij orthodoxe Christenen.

'n Onderzoek van de Evangelische Omroep zal dit najaar 'schokkende' verschuivingen in de geloofs-verhoudingen van orthodoxe christenen laten zien. Volgens drs. W. Dekker, predikant voor vorming en toerusting bij de hervormde IZB, heeft EO-directeur Andries Knevel hem dat laten weten. 'De afnemende pretentie van de algemene geldigheid van het christelijk geloof is een van de punten', aldus Dekker, die daarmee zijn analyse van de huidige, postmoderne christenheid gestaafd ziet.

Relativering van de blijde boodschap zou ook in orthodoxe en evangelische kring steeds meer oprukken. Dekker: 'Naar mijn mening wordt het aantal mensen steeds groter dat zegt persoonlijk veel aan het geloof te hebben, maar het daarom nog niet aan een ander hoeft op te dringen'. Met de weerszin tegen het 'opdringen', valt ook de verkondiging *weg*, zo signaleren Dekker en straks, kennelijk, het EO-rapport. De EB-predikant waardeert de pogingen van evangelischen in te gaan op de cultuur van de postmoderne mens, *maar* waarschuwt voor het gevaar geheel in dat denken – dat 'naar de (autonome) mens' is – op te gaan. Verder duidt hij de toenemende belangstelling voor godsdienst niet als per definitie positief. 'Mensen zijn thans weer bereid de grootste onzin te geloven: van huilende Maria-beeldjes tot en met geneeskrachtige eiken, als waren *we* teruggekeerd naar de Middeleeuwen. Maar *we* zijn (...) in onze binnenwereld doorgeslagen in het irrationele, als tegenhanger van de *rationele*, kille en zakelijke buitenwereld.' Aldus Dekker onlangs op de IZB-jaarvergadering.

'Geslacht-neutrale' Bijbelvertalingen

In hetzelfde blad was te lezen, dat

Amerikaanse Bijbeluitgevers terugkomen op de manier van vertalen die ze eerder toepasten:

De International Bible Society (IBS) en andere uitgevers van de Bijbel in diverse Engelse vertalingen erkennen onjuiste uitgangspunten bij het vertalen van de Bijbel. Bijbelvertalingen worden gecorrigeerd uit de handel genomen. Mensen die een foutieve vertaling hebben gekocht, kunnen hun geld terugkrijgen.

Het gaat dan vooral om wat heet 'geslacht-neutrale' vertalingen van de Bijbel:

Daarin worden woorden als Bij, Hem of zijn omzeild of vervangen door woorden als 'persoon' of 'mens'. Onder invloed van *ondermeer* het *feminisme* werd de *manne*lijkheid van God, Jezus, de discipelen of *oudsten/diakenen*, naar de achtergrond *gedrukt*. Een ander *motief* was dat men niet wilde dat vrouwen zich buitengesloten zouden voelen bij het lezen van de Bijbel. Zodoende werd: 'Ik zal bij Hem binnenkomen en maaltijd met hem houden', vervangen door: 'Ik zal binnenkomen en maaltijd met hen houden' (Openbaring 3 : 20). Ook werd bijvoorbeeld het woord dat vertaald moet worden met 'broeders' (*adelphoi*) gewijzigd in 'broeders en zusters' (zoals in Romeinen 8 : 29).

Druk

Achterblijvende verkopen van deze vertalingen en druk van buitenaf, mede door *vooraanstaande* evangelische theologen als Wayne Grudem, John Piper, J.I. Packer e.a. deden deze uitgevers echter op hun schreden terugkeren. Zij 'stoppen' opnieuw meer tekst-getrouwheid in hun vertalingen. Ook hebben zij gezamenlijke richtlijnen opgesteld voor het vertalen van *geslacht*-bepalende taal in de Schrift. Hierbij werd afgesproken dat niet alleen broeders (*adelphoi*) onveranderd 'broeders' moest blijven, in plaats

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

van 'broeders en zusters' worden, maar ook dat mannelijke referenties naar God moeten blijven *wat* ze zijn. 'Vader' bijvoorbeeld moet men niet vervangen door 'Ouder'. De bijbeluitgevers constateren dat 't er bij *bijbelvertalingen* om moet gaan zo nauwkeurig mogelijk te vertalen, en dat dit niet mag worden beïnvloed door de *seculiere cultuur* of *politieke of ideologische motieven*. Vrouwen *hoeven* zich door taalgebruik niet buitengesloten te voelen. Zoals mensen die van de *ene* kant van het *land* naar de andere verhuizen snel een nieuw dialect kunnen leren, zo kunnen vrouwen ook leren dat *zij* de *Bijbel op een* geslachts-inclusieve *m i e r kunnen* lezen. Wanneer je 'hem' (zijn) leest kun je waar de context het toestaat 'zij' (haar) daarbij insluiten.

Oogdruppelen

Prof.dr. W. van 't Spijker – nog steeds theoloog – schreef in *De Wekker* over de juiste aanpak van het toedienen van *oogdruppels*: nauwkeurig werk dat grote aandacht en persoonlijke zorg vraagt:

Oogdruppelen vanaf de derde verdieping

De uitspraak hierboven is van prof. M. van Rhijn, indertijd hoogleraar te Utrecht. Hij doelde te wijzen op het gevaar dat de *kerk* in haar dienst de enkeling zou vergeten en dat zij niet meer zou weten neer te dalen tot het niveau van de hoorders. Het gevaar is nog altijd *aanwezig*. De dienst in de gemeente van prediking en pastoraat gebeurt dan op *een* zo massieve manier dat de boodschap niet bij de mensen aankomt. Met massief bedoelen

we, dat er in verkondiging en pastoraat volstaan wordt met het poneren van stellingen, het brengen van een tijding op een afstand. Dan is er sprake van een onvermogen om zich op het gehoor in te stellen. De hoorder moet maar omhoogklimmen en zien iets te pakken te krijgen van de boodschap. Soms berust die houding inderdaad op een psychische onmogelijkheid om werkelijk met mensen om te gaan. Soms wordt dit onvermogen versterkt door een verkrampd ambtsbegrip, alsof het **gezag** van het ambt zou inhouden dat men zich autoritair zou kunnen opstellen. Bij tijden schuilt er een theologie achter, die uitspraken doet als: 'Men moet het Woord verkondigen', of 'Werp het Woord maar in de gemeente'. Men begrijpt niet dat de Here Jezus zich voegde tot de massa, op het niveau van die massa en dat Hij op hetzelfde moment oog had voor de nood van de enkeling. De Utrechtse professor bedoelde **zulk** pastoraat. Hij gebruikte het beeld van een iemand die oogdruppels moet krijgen. Dat gebeurt niet doordat van de derde verdieping het raam wordt opgeschoven en iemand op goed geluk de **oogdruppelaar** hanteert. Het is nauwkeurig werk dat grote aandacht vereist en persoonlijke zorg. In de relatie van persoon tot persoon geschiedt de overdracht van het evangelie.

De waarheid is **ethisch**. Vanzelf kan men kritiek maken. Ook nog wel heel degelijk. Prof. dr. M. van Rhijn behoorde tot de ethische richting in de Hervormde Kerk. Zou dat kunnen betekenen, dat we een uitspraak als hier **onbedoeld** ongereformeerd zouden moeten noemen? De ethiek berust op waarheid. En wanneer de waarheid zich niet ethisch vertaalt of kan vertalen, is het de vraag wat voor waarheid het is. We zouden in een tijd van kille orthodoxie dit van de oude ethischen kunnen leren, dat de meest **wezenlijke traditie of overdracht van waarheid tot stand komt in de ontmoeting**. Dat geldt vooraf-

gaande aan alle andere ontmoetingen primair van de levendmakende ontmoeting met Hem die de **Waarheid is, die ons vrijmaakt**. Wanneer in dit contact het leven wordt geboren dat eeuwigheid in zich draagt, dan ligt daarin een voorbeeld voor de ontmoetingen in de gemeente, waarin de levende traditie plaatsvindt, de overdracht van geest en leven, de kennis van weg en waarheid, de bevinding van heil en zaligheid. **Prediking** is een **vorm** van pastoraat. Pastoraat is eveneens een vorm van prediking. Maar **zulks** geschiedt niet vanuit een opgeschoven venster op de derde verdieping om een **oogdruppel** toe te dienen. Aandacht voor de persoon! Innerlijke **ontferming** met de ooglijder! **Esfatha**; het is een soort **mond op mond-beademing**.

UIT DE KERKEN

Beroepen te Gouda: H.J. Siegers te **Ommen**; te Hattem A.O. Reitsema; te **Bunschoten-West**; te **Haren**: B. Luiten te Zwolle-Centrum; te Grijpskerk i.c.m. **Niezijl**: G.H. Hutten, kandidaat te Groningen; te **Smilde** E.J. Oostland, kandidaat te Kampen; te Tiel i.c.m. **Zaltbommel**: D. Noort te **Ferwerd-Hallum**. Aangenomen naar Hoogezand-Sappemeer (wijk Noord, voorjaar '98): R.M. Meijer te **Hooghalen** i.c.m. **Beilen**, die bedankte voor **Mariënborg**.

Geslaagd

Kampen – Aan de Theologische Universiteit te Kampen **slaagden** voor het doctoraal **examen**: K. van Bekkum te Rotterdam, O.W. Blok te Amersfoort, G.J. Slotman te **Zee wolde**, J.H. Soepenborg te **Kampen** en **M.F. Verhoeff** te Kampen.

Beroepbaar

Hattem – De classis Hattem heeft vastgesteld dat ds. Joh. de Wolf te **Wezep** beroepbaar blijft na 1 oktober 1997.

Intrede

Assen-Noord – Op zondag 28 september jl. deed ds. P. Groen te **Bruchterveld** intrede in de gemeente te Assen-Noord.

Ds. Groen werd in de ochtend-dienst door ds. T. Wendt te Assen-Noord in het ambt bevestigd en deed in de middagdienst intrede. Beide diensten (aanvang resp. 10.30 en 17.00 uur) werden gehouden in de **Maranathakerk**, Nobel-laan 140.

Nieuw adres ds. Groen: **Sambrestraat 18, 9406 PB, ☎ (0592) 350046**.

Jubilea

Zwolle – Op donderdag 2 oktober jl. was het veertig jaar geleden dat ds. J. Klamer, emeritus-predikant te Meppel, in het ambt werd bevestigd.

Jacob Klamer werd op 18 maart 1925 te Warffum geboren.

Op 2 oktober 1957 werd hij te **Bunschoten-Spakenburg** in het ambt bevestigd als zendeling voor Nederlands Nieuw-Guinea (Irian Jaya). In 1974 kwam hij terug naar Nederland en verbond zich aan de **gemeente** te Zaandam. In 1978 **trok** hij naar de gemeente van Meppel, waar hij in 1984 werd afgezonderd volgens art. 18 K.O. als **zendeling/docent** van de **Geref. Kerken** op **Sumba/Savu**.

Ds. Klamer ging in 1990 met emeritaat en is woonachtig te Zwolle.

Ermelo – woensdag 24 september jl. was het vijftientig jaar geleden dat ds. P. Groenenberg, predikant te Ermelo, in het **ambt** werd bevestigd.

Peter Groenenberg werd op 20 juli 1946 te Waardhuizen geboren. Hij **studeerde** aan de Theologische Uni-

versiteit te Kampen.

Op 24 september 1972 werd ds.

Groenberg te Uithuizen in het ambt bevestigd.

In 1976 vertrok hij naar de gemeente van Stadskanaal, **vanwaar** hij in 1982 naar die van Amersfoort-West vertrok.

Ds. Groenberg verbond zich in 1994 aan de gemeente van Ermelo.

Collecten Schooldag

Kampen – de opbrengst van de eerste collecte op de Schooldag is f 24.155,75 en van de tweede f 15.000,30; dat is samen f 39.156,05. Vorig jaar **bedroeg** de totaal-opbrengst f 46.302,15.

Eigen kerk Staphorst

Staphorst – De classis Zwolle heeft groen licht gegeven voor de **instituering** van een *Gereformeerde Kerk te Staphorst op 1 januari 1998*. De **gemeente zal** dan ongeveer 225 leden omvatten, die tot nu toe behoorden tot de Gereformeerde Kerk van Rouveen.

Adreswijzigingen e.d.

Bergschenhoek * *Kerkenraad/Diaconie*: Postbus 14,2660 AA (pag. 143).

Berkum * *Scriba*: P.J. Velzen, Van Leeuwenhoekstraat 12, 8024 DR. *Diaconie*: A. Holtrist sr., Bergkloosterweg 5,8034 PL (pag. 90).

Hoogvliet/Spijkenisse * *Scriba*: W.J. Folmer, Rembrandtstraat 84, 3202 EV Spijkenisse, ☎ (0181) 613373 (pag. 140).

Leek * *Kerk. bureau*: I. Siegers, 't Zuden 32,9351 LG, ☎ (0594) 516922. *Kerkblad*: ds. J.P. van der Wal, Groevelaan 27,9351 DX (pag. 45).

Terneuzen * *Scriba*: P. Roose, Trompstraat 11,4535 BT, ☎ (0115) 697298 (pag. 149).

Zwolle-Zuid * *Preekvoorz.*: J.T. de Haan-Douma, Van Nispensingel 1, 8016 ZM, ☎ (038) 4658904 (pag. 93).

Persberichten

Wetenschap

Het jaarlijkse Bewegingscongres van de Stichting *voor Reformatorische wijsbegeerte* heeft als thema: *Werkelijk waar! Filosoferen over God en de Bijbel*.

Sprekers zijn: dr. C. van der Kooi (VU) en prof. drs. B. Kamphuis (TU Kampen) ('s morgens); prof. dr. L.J. van den Brom (RUG) en dr. G. Schultz (predikant te Baambrugge) ('s middags). Dagvoorzitter is dr. K. Veling.

Datum: zaterdag 1 november 1997. Plaats: gebouw EH, Drentestraat 1, Amersfoort. Tijd: 10-16 uur. Kosten: f 40,-, studenten: f 15,- (exclusief lunch). Opgave vooraf vereist. Meer informatie: ☎ (033) 4657078, E-mail: reform.philos@pi.net.

Verder zal de Stichting in het na-jaar her en der in het land colleges Reformatorische Wijsbegeerte organiseren.

De colleges worden gegeven in: Delft, elke vrijdag v.a. 5-9; Eindhoven, elke dinsdag v.a. 4-9; Enschede, elke dinsdag v.a. 26-8; Groningen, alleen 2e en 3e trimester; Leiden, elke dinsdag v.a. 2-9; Rotterdam, nog onbekend; Utrecht, alleen 2e en 3e trimester; Wageningen, elke maandag v.a. 2-9.

Voor informatie: ☎ (033) 4657078; internet: <http://www.pi.nei/-srw>.

Pastoraat

Verscheidene christelijke organisaties houden samen een studiedag voor predikanten en voorgangers over pastoraat en hulpverlening aan homofielen onder het thema:

Liefde, is er geen ander pad?

Sprekers zijn: drs. J. Noordam (NH-pred. in Nieuwerkerk a/d IJssel), M. Hallet ('s morgens); A. Barth (Stichting 'Onze Weg'), R. ter Beek (ger.-vr. pred. in Capelle a/d IJssel, vereniging 'Koinotès'), drs. P. Wagenaar (hulpverlener GLIAGG 'De Poort'), dr. P. Hey (directeur GPZ 'De Fontein') ('s middags).

Datum: donderdag 30 oktober.

Plaats: Conferentiecentrum 'In de Ruimte', Soest. Tijd: 10-16 uur. Kosten: f 30,-. **Opgave vóór 15-10-97**. Voor informatie: ☎ (020) 6244151, Centr. Bureau Ver. 'Tot Heil des Volks'. E-mail: thdv01cb@globalxs.nl.

Liturgie

De Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten geeft in samenwerking met het Deputaatschap Gezangen een themanummer uit van haar tijdschrift *Eredienst* in verband met de selectie liederen die het deputaatschap voor gebruik in de eredienst zal bekendmaken.

Dit nummer, speciaal bedoeld voor kerkenraden, **liturgiecommissies** e.d., verschijnt rond 20 oktober.

Het gebruik van de liederen in de liturgie wordt speciaal belicht. Het nummer is te bestellen door zo snel mogelijk f 10,- over te maken op giro nr. 3105503 o.v.v naam en volledig adres.

Toerusting

De Bond van Gereformeerde Jeugdverenigingen heeft twee nieuwe modules **samengesteld**. Politiek is het onderwerp van de eerste, de tweede gaat over het boek Jesaja. De modules zijn te bestellen bij de administratie van de **BGJ**, ☎ (0316) 266672. De modules kosten resp. f 5,90 en f 8,50.

Jaarbericht

Het Jaarbericht van de Bond tegen het Vloeken is verschenen. Voor meer informatie: landelijk bureau van de Bond, ☎ (0318) 512002.

Bralectah

Dit jaar bestaat de stichting **Bralectah** 45 jaar. Op diverse manieren zal hieraan aandacht worden besteed.

Voor meer informatie: Bibliotheek **Bralectah**, ☎/fax (0521) 515946.

